

Biznis start centar Bar

Žene koje pomjeraju granice

Primjeri dobre prakse u opštini Bar

April, 2014.

Žene koje pomjeraju granice
Primjeri dobre prakse u opštini Bar

Izdavač:

Biznis start centar Bar (BSC Bar), Bar, Crna Gora

Autori:

Ivana Tomašević

Vesna Antunićević

Saša Jovanović

Prevodilac:

Sabra Decević

Lektor:

Suzana Bulatović

Dizajn i grafička obrada:

Bojana Radović, NU SIT

Štampa:

3M Makarije, Podgorica

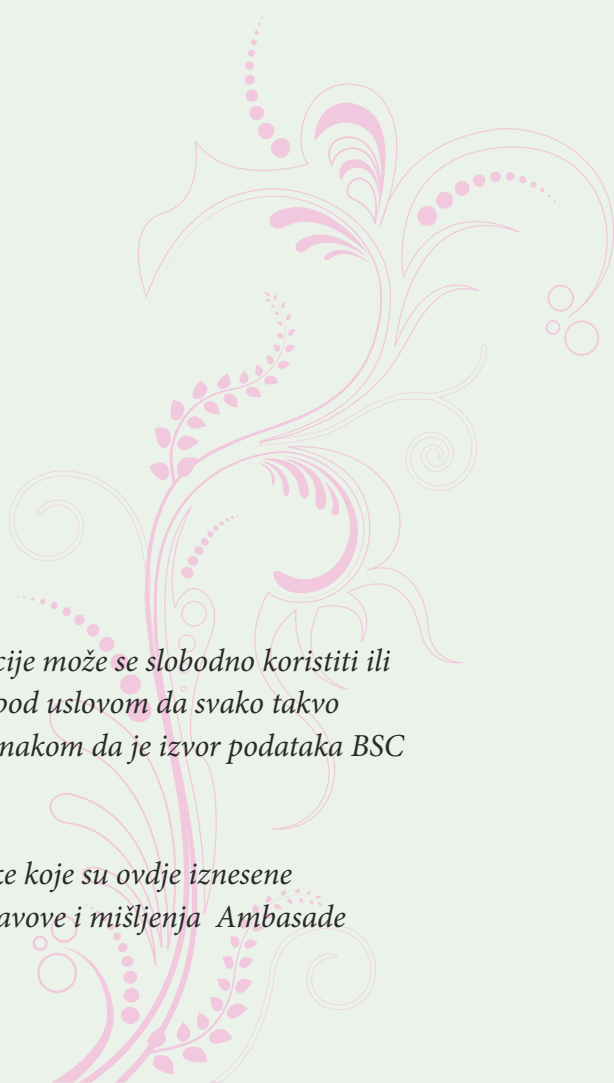
Tiraž:

300

Biznis start centar Bar

Sva prava zadržana. Sadržaj publikacije može se slobodno koristiti ili umnožavati u nekomercijalne svrhe, pod uslovom da svako takvo reprodukovanje bude praćeno naznakom da je izvor podataka BSC Bar.

Mišljenja, nalazi, zaključci i preporuke koje su ovdje iznesene pripadaju autorima i ne oslikavaju stavove i mišljenja Ambasade SAD-a u Podgorici.

Biznis start centar Bar

ŽENE KOJE POMJERAJU GRANICE

**PRIMJERI DOBRE PRAKSE
U OPŠTINI BAR**

April 2014.

ŽENE KOJE POMJERAJU GRANICE

PRIMJERI DOBRE PRAKSE U OPŠTINI BAR

Drage čitateljke i čitaoci,

*Predstavljamo vam publikaciju „Žene koje pomjeraju granice“ koju je **Biznis start centar Bar** pripremio u saradnji sa **opštinom Bar i Ministarstvom za ljudska i manjinska prava Crne Gore**.*

Cilj ove publikacije je da predstavimo žene koje svojim aktivnostima pomjeraju granice na društveno-političkom, kulturno-obrazovnom i ekonomskom polju u našoj opštini. Svojim aktivizmom i profesionalnim zalaganjem ove žene su doprinijele razvoju lokalne zajednice pomjerajući granice između tradicionalnog shvatanja „muških“ i „ženskih“ poslova. Kroz priče o njihovim iskustvima, načinu na koji su uspjele da se ostvare u radu i u postizanju ekonomske nezavisnosti; kroz priče o tome kako su se izborile sa barijerama i društvenim stereotipima želimo da podstaknemo ostale žene da postanu aktivnije. Napominjemo da je za razvoj društva veoma bitno aktivno učešće svih članova društva bez obzira na rodnu pripadnost. Odlučili smo da izradimo ovu publikaciju jer su nam razna istraživanja ukazala na to da žene najviše motivišu i inspirišu primjeri dobre prakse tj. ženski uzori. Pronalazjenje inspiracija u lokalnoj zajednici tj. u iskustvima žena koje imaju sličnu kulturu, godište i koje potiču iz sličnog okruženja, doprinijeće rastu motivisanosti kod žena, razmišljanju o promjenama na bolje, kao i širenju njihovih vidika. Nadamo se da ćemo ovom publikacijom kao i ostalim aktivnostima projekta uspjeti da podstaknemo žene da budu aktivnije na političkom, a posebno na ekonomskom polju, što bi uticalo i na razvoj lokalne zajednice.

U izradi publikacije BSC Bar obavio je intervju sa ženama koje su istaknute članice lokalne zajednice bilo kao afirmisane umjetnice, preduzetnice, političarke, doktorice, poljoprivrednice, sportistkinje i slično. U intervjuima smo tražili da nam

predstave njihova iskustva, barijere i stereotipe sa kojima su se srijetale, načine na koje su ih prevazilazile, kao i da nam daju preporuku za žene koje žele da se bave istim ili sličnim zanimanjima. BSC Bar je kontaktirao preko 50 uspješnih žena iz naše opštine od kojih je njih 28 prihvatilo da učešćem u našem projektu podijele svoju priču o uspjehu. Ovom se prilikom zahvaljujemo svim ženama koje su podijelile svoja iskustva i tajnu svog uspjeha, kao i što učestvuju u izradi i promociji publikacije.

S poštovanjem,

Ivana Tomašević
direktorica Biznis start centra Bar

Sadržaj

UVOD	9
Uspostavljanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori	11
Stanje rodne ravnopravnosti u opštini Bar	15
Žene i ekonomska djelatnost	17
Ekonomsko osnaživanje žena u opštini Bar	20
Žene i društveni razvoj	22
Važnost učešća žena u politici	22
Barijere sa kojima se žene susrijeću	23
Primjeri dobre prakse	24
POLITIKA I ODLUČIVANJE	25
Formula za uspjeh je da čovjek bira da radi ono što voli	27
Učestvovanje u društvenom razvoju lokalne zajednice je obaveza svakog dobronamjernog građanina	30
Uz dobru organizaciju sve se može postići	32
Kontinuirano ulažite u svoje znanje	34
Svojim primjerom motivišite ljude oko sebe	36
OBRAZOVANJE	39
Strukom i profesijom protiv stereotipa	41
Iskrenom ljubavlju prema svom pozivu i predanošću doći ćete do uspjeha	43
Tajna uspjeha je u nesebičnom radu	45
Živite (kroz) svoj poziv!	47
ZDRAVSTVO	49
U životu i u poslu treba sve raditi onako kako najbolje umijemo	51
Neka vaša profesija kao i vaš život imaju jasnu misiju	53
Ne plašite se izazova	55
Tajna uspjeha je u uspješnoj komunikaciji sa ljudima koji vas okružuju	57

KULTURA, MEDIJI I SPORT	59
Slijedite svoj san i budite uporne da ga ostvarite	61
Slijedite svoj talenat	63
Na „muzičkoj ljestvici uspjeha“ postoje prepreke, ali nisu nepremostive kada imate jasnu odluku o svom pozivu	65
Laganim, ali sigurnim usponom koračajte do cilja	67
Spojite lijepo i korisno	69
Volontirajte, odradite dobru praksu - jedino tako ćete znati šta vas očekuje u poslu	71
Rušite stereotipe	73
 EKONOMIJA I ODRŽIVI RAZVOJ	 75
Pomjerite granice svojih mogućnosti	77
I vaš hobi može da preraste u uspješan biznis - budite hrabre, pokažite šta umijete i možete	79
Pokretačka snaga leži u nama samima	81
Mala tajna velikog uspjeha – obećajte manje, a dajte više	83
Vjeruj u sebe i ništa ne može da te demoralise	86
Snaga je u porodičnom biznisu	88
Od stočarstva se može živjeti	90
Budite aktivne u društvu i pomognite svojoj porodici i lokalnoj zajednici	92

UVOD

Biznis start centar Bar u saradnji sa **opštinom Bar i Ministarstvom za ljudska i manjinska prava Crne Gore** počeo je u 2013. godini da sprovodi projekat „*Oснаžене žene - bogatije društvo*“. Projekat je finansiran kroz donaciju Ambasade SAD-a u Crnoj Gori. Cilj projekta je da se doprinese ekonomskom i političkom osnaživanju žena u opštini Bar kako bi postale aktivniji članovi društvenog života lokalne zajednice. Poseban naglasak je na osnaživanju žena iz ruralnih područja Bara (Ostros i Virpazar). U skladu sa navedenim, sprovode se razne aktivnosti na polju osnaživanja žena kao što su: obuke za političko osnaživanje žena, treninzi poslovnih vještina, praktične radionice, organizovanje foruma i sajma preduzetništva.

Posebna aktivnost navedenog projekta je izrada publikacije „**Žene koje pomjeraju granice**“, koja predstavlja uspješne žene na teritoriji opštine Bar i njihova iskustva i preporuke. Publikacija se sastoji iz tri dijela. **U prvom dijelu** prikazano je stanje u Crnoj Gori, a posebno u Baru, po pitanju statistike rodne ravnopravnosti. Predstavljene su i institucionalni mehanizmi za podršku rodnoj ravnopravnosti, kao i važne strategije i programska dokumenta koja su donesena u opštini Bar. **U drugom dijelu** publikacije pažnja je posvećena ekonomskom i političkom osnaživanju žena tj. potrebama, strategijama i programima podrške. Naglašena je važnost učešća žena u društvenom razvoju sa stanovišta lokalne zajednice i cijelog društva jedne zemlje. Predstavljene su karakteristike žena i po čemu se razlikuju u odnosu na muškarce, zatim, stereotipi vezani za ženska zanimanja, barijere sa kojima se žene susrijeću.

U trećem dijelu publikacije prikazani su primjeri dobre prakse – žene koje su uspjele da pomjere granice tradicionalnog shvatanja o „muškim“ i „ženskim“ poslovima i angažmanima. Ovaj dio publikacije podijeljen je na oblasti u skladu sa Lokalnim akcionim planom za rodnu ravnopravnost opštine Bar, a to su: politika i odlučivanje, obrazovanje, zdravlje, kultura, mediji i sport, ekonomija i održivi razvoj. Do podjele na oblasti došlo je zbog nastojanja da se prikažu primjeri dobre prakse u svim sferama društvenog, ekonomskog i političkog života lokalne zajednice.

U izradi publikacije učestvovao je značajan broj uspješnih i aktivnih žena u opštini Bar koje su podijelile svoja iskustva, kratke priče i savjete svim ženama koje žele da se bave istim ili sličnim zanimanjima. U razgovoru sa njima trudili smo se da dobijemo informacije o tome kako su se odlučile za profesiju kojom se bave, šta ih je motivisalo, na koje konkretno barijere su nailazile na svom putu do uspjeha. Značajno je bilo sagledati i da li su na tom putu dobijale podršku društva i porodice. Učesnice su sa nama podijelile i kratke priče o stereotipima sa kojima su se susrijetale

u svom radu, a koji su vezani za njihovu rodnu pripadnost i o načinima na koji su se izborile za svoju poziciju u društvu. U obilju drugih informacija koje dobijamo iz okoline često je zanemaren doprinos koji su one dale društvenoj zajednici Bara. Ovom prilikom prezentirali smo njihova iskustva i način kako su svojim radom i zalaganjem uticale da barsko društvo krene putem promjena i putem postizanja rodne ravnopravnosti na svim nivoima.

Uspostavljanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori

Uspostavljanje rodne ravnopravnosti jedan je od ključnih ciljeva i prioriteta razvoja svakog savremenog društva pa tako i crnogorskog. U skladu sa ciljevima nacionalne politike za podsticanje rodne ravnopravnosti polova 2013-2017, približavanje konceptu rodno egalitarnog društva uveliko će odrediti dinamiku razvoja crnogorskog društva, kao i pretpostavke pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji. Da bi se ukidanje rodne diskriminacije, odnosno približavanje rodnoj ravnopravnosti, u Crnoj Gori što uspješnije ostvarilo, posljednjih nekoliko godina pokrenute su institucionalne i zakonodavne mjere u smjeru konkretizacije postizanja punopravnog članstva Crne Gore u EU, u skladu sa vrijednostima i težnjama savremene evropske demokratije koje podrazumijevaju ravnopravnost žena i muškaraca kao jednu od osnovnih vrijednosti svih članica Unije. Kako bi se tim ciljevima što uspješnije pristupilo Crna Gora je uvela i niz novih institucionalnih mehanizama koji bi trebalo da joj olakšaju postizanje ciljeva rodne ravnopravnosti. Institucionalno su uspostavljeni i mehanizmi praćenja, razvijanja i regulisanja pitanja rodni ne/jednakosti. To se prvenstveno odnosi na osnivanje skupštinskog **Odbora za rodnu ravnopravnost** koji je ustanovljen 2000. godine i **Kancelarije za ravnopravnost polova** koja je osnovana je na sjednici Vlade održanoj 27. marta 2003. godine. Usvajanjem *Ustava*¹ i *Zakona o rodnoj ravnopravnosti*² otvaraju se nove mogućnosti za intervencije u ovoj oblasti na dva nivoa: monitoring nad sprovođenjem samog Zakona o rodnoj ravnopravnosti i njegova primjena u svim oblastima gdje to važeće zakonodavstvo dozvoljava, a na drugoj strani – izmjena odgovarajućih zakonskih propisa iz oblasti rada i usaglašavanje sa Ustavom i ovim zakonom.

Ustav Crne Gore jasno tretira pitanje diskriminacije: „Zabranjena je svaka neposredna ili posredna diskriminacija, po bilo kom osnovu. Neće se smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju.

Posebne mjere se mogu primjenjivati samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete“.³

Isto tako, Crna Gora je potpisnica međunarodnih dokumenata koji je obavezuju na zaštitu i sprovođenje ljudskih prava te rodne ravnopravnosti, poput UN-ove Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CedaW), koja je predata Komitetu za CEDAW maja 2010. godine. CEDAW konvencija u 1. članku definiše

1 Ustav Crne Gore, usvojen je na trećoj sjednici drugog redovnog zasijedanja u 2007. godini, Ustavotvorne Skupština Republike Crne Gore, dana 19. oktobra 2007.

2 Zakon o rodnoj ravnopravnosti usvojen je na sjednici Skupštine, jula 2007. godine, stupio na snagu 8. avgusta 2007. i objavljen u SL. listu 46/07, od 31. jula 2007.

3 Ustav Crne Gore, Zabrana diskriminacije, član 8

diskriminaciju žena kao „svaku razliku, isključenje ili ograničenje učinjeno na osnovu pola kojem je posljedica ili svrha da ženama ugrozi ili onemogući priznanje, uživanje ili korišćenje ljudskih prava i osnovnih sloboda na političkom, privrednom, društvenom, kulturnom, građanskom ili drugom području, bez obzira na njihovo bračno stanje, na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena.

Takođe, došlo je do izmjene mehanizama za rodnu ravnopravnost u Crnoj Gori. Kancelarija za rodnu ravnopravnost, koja je funkcionisala u okviru Generalnog sekretarijata Vlade, od 1. maja 2009. godine postaje posebno Odjeljenje zaduženo za poslove rodne ravnopravnosti u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, i time dobija jaču političku moć da utiče na kreiranje zvaničnih politika i zakonskih rješenja. Na 7. sjednici Vlade Crne Gore održanoj 24. januara 2013. godine usvojen je Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti 2013-2017.

Danas u Crnoj Gori politika ravnopravnosti polova ima evropski karakter. On se prvenstveno prepoznaje kroz Zakon o rodnoj ravnopravnosti te institucionalne mehanizme za sprovođenje spomenute politike. Zakon predstavlja garanciju odsutnosti svakog oblika rodno uslovljene diskriminacije, a u mjeri u kojoj jednaka prava još ne znače i jednake mogućnosti da se ostvaruju; uključuje elemente politike jednakih mogućnosti i iz nje izvedene zaštitne mehanizme i mehanizme podrške. Riječ je o takozvanoj pozitivnoj diskriminaciji, odnosno afirmativnoj akciji usmjerenoj na stimulisanje porasta broja žena i njihovo napredovanje u sferi zapošljavanja i politike, a što ovdje znači da se pri imenovanju u tijela državne vlasti, lokalne uprave i samouprave, te druga tijela s javnim ovlastima, ograničava prisutnost jednog pola na najmanje 30%.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti predviđa obaveze Vlade i Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Vlada utvrđuje plan aktivnosti i programe za sprovođenje plana (svake 4 godine), dok su obaveze Ministarstva da: koordinira aktivnosti, prati primjenu međunarodnih dokumenata, organizuje istraživanja i analize stanja, izvještava o primjeni međunarodnih obaveza, priprema Plan aktivnosti, priprema programe za sprovođenje Plana, saraduje sa lokalnom samoupravom, saraduje sa NVO. Takva struktura mehanizama na svim nivoima, te koordinacija koja povezuje njihovo djelovanje s mrežom ženskih organizacija, uz postojeću pravnu regulativu, čine solidne preduslove za rješavanje svih oblika polne neravnopravnosti u društvu.

Lako bismo mogli zaključiti kako takva politika svjedoči o crnogorskom društvu kao pretežno modernom. No, usprkos tome, čini se kako je sistemska briga za ravnopravnost polova, slično kao u drugim postsocijalističkim zemljama, mnogo manje realan iskaz očekivanog nivoa podrške modernijim društvenim vrijednostima, među kojima je i polna ravnopravnost. Praksa svakodnevnog života je još u raskoraku s političkim opredjeljenjima. Naime, sprovedena istraživanja u jugoistočnoj Evropi i Crnoj Gori koja su se bavila pitanjima rodne neravnopravnosti, usklađivanja majčinstva i profesije, rodne podjele rada u kući, uticaja tranzicije na modernizaciju ženskih uloga u porodici i društvu, tržišta rada i rodne segregacije rada, tradicionalnog i modernog seksizma, veza između seksizma i religioznosti, rodnih

stereotipa u obrazovanju itd. pokazala su različite aspekte rodne diskriminacije u crnogorskom društvu.

Trenutni saziv Skupštine Crne Gore, bilježi rekord kada je riječ o zastupljenosti žena u posljednjih 20 godina, iako se sam po sebi može okarakterisati kao jako nizak.

Tabela br. 1 - Sastav Skupštine Crne Gore 2012.

	Ukupno	Žene	Muškarci	Žene %	Muškarci %
Sastav Skupštine	81	11	70	13.6	86.4
Predsjednik Skupštine	1	0	1	0	100
Potpredsjednici/e Skupštine	2	0	2	0	100

Iako je Crna Gora ove godine uvela u izborne zakone kvote za žene, na začelju je po broju žena u parlamentu i izvršnoj vlasti u Evropi.

Broj poslanica u novom sazivu parlamenta je dosta niži od onoga što zahtijevaju međunarodni standardi: od ukupno 81 poslanika 11 su žene, što čini 13.6%. Ovaj procenat predstavlja značajnu promjenu polne strukture Skupštine Crne Gore u odnosu na njen sastav nakon prvih slobodnih parlamentarnih izbora održanih 1990. godine, kada je od ukupno 125 poslanika izabrano 6 žena, što predstavlja 4,80%. Ne može se govoriti o nezainteresovanosti žena već o njihovom otporu prema već ustaljenom mehanizmu političkog djelovanja, koji je stvoren kao čvrsta muška struktura, čime se žena suočava sa mnoštvom prepreka u pokušaju da se bavi politikom.

Danas je u parlamentarnim demokratijama evidentno opredjeljenje za paritet žena i muškaraca u političkom odlučivanju kao preduslov istinske demokratije. Sa druge strane, pokazatelji govore kako to nije nimalo lako ostvariti, čak i kad o tome postoji društveni konsenzus.

Kada je u pitanju Crna Gora, možemo reći da se zahvaljujući ustrajnosti dijela društva sklonijeg modernijim društvenim vrijednostima, civilnog sektora i uticaja Evrope na kreiranje politika ravnopravnosti polova, naša država opredijelila za demokratski put rješavanja ravnopravnosti žena i muškaraca. U toku 2012. godine vidljiva je promjena ukupnog položaja žena u procesu imenovanja na neku od funkcija na republičkom nivou.

Važno je istaći da je njihova veća ukupna zastupljenost u izvršnoj vlasti (u odnosu na prethodne godine) doprinijela da žene obavljaju hijerarhijski više izvršne funkcije. Tako da su žene značajno zastupljene na pomoćničkim mjestima i to među pomoćnicama ministara sa 41% i pomoćnicama direktora sa 44,8%.

Tabela br. 2 - Struktura Vlade Crne Gore 2012.

	Ukupno	Žene	Muškarci	Žene %	Muškarci %
Predsjednik Vlade	1	0	1	0	100
Potpredsjednici/ce Vlade	2	0	2	0	100
Ministri/ministarke	17	2	15	11.8	88.2
Pomoćnici/ce ministara	61	25	36	41.00	59.00
Generalni sekretarijat	2	3	5	60	40
UKUPNO	86	30	56	34,90	65,10

U parlamentarnim radnim tijelima ima svega 15.4% žena. Žene čine većinu u Odboru za rodnu ravnopravnost (63.6%), dok su u ostalim radnim tijelima žene zastupljene u značajno manjem procentu (između 12.5% i 20%). Dominantno „muški“ su Odbor za bezbjednost i odbranu, Odbor za ekonomiju, finansije i budžet i Administrativni odbor parlamenta u kojima od 13 članova nema nijedne žene.

Tabela br. 3 - Radna tijela u Skupštini Crne Gore

	Ukupno	Žene	Muškarci	Žene %	Muškarci %
Odbor za ustavna pitanja i zakonodavstvo	13	2	11	15.14	84.60
Odbor za politički sistem, pravosuđe i upravu	13	2	11	15.14	84.60
Odbor za bezbjednost i odbranu	13	0	13	0.00	100.00
Odbor za međunarodne odnose i evropske integracije	15	2	13	13.30	86.70
Odbor za ekonomiju, finansije i budžet	13	0	13	0.00	100.00
Odbor za ljudska prava i slobode	11	2	9	18.20	81.80
Odbor za rodnu ravnopravnost	11	7	4	63.60	36.40
Odbor za turizam, poljoprivredu, ekologiju i prostorno planiranje	13	2	11	15.40	84.60
Odbor za prosvjetu, kulturu , nauku i sport	10	2	8	20.00	80.00
Odbor za rad, zdravstvo i socijalno staranje	10	2	8	20.00	80.00
Administrativni odbor parlamenta	13	0	13	0.00	100.00
Komisija za praćenje i kontrolu postupka privatizacije	8	1	7	12.50	87.50
UKUPNO	143	22	121	15.40	84.60

Stanje rodne ravnopravnosti u opštini Bar

U prethodnom dijelu predstavili smo okvire rodne ravnopravnosti koji kao i praksa pokazuju dokle je crnogorsko društvo stiglo na polju uspostavljanja ravnopravnosti žena i muškaraca. Ono što smo mogli primijetiti je da praksa pokazuje odstupanje u odnosu na zacrtano, što samo potvrđuje da se problem ne može riješiti jednostavno i brzo. Uprkos formalnom pristajanju, pa čak i zagovaranju ravnopravnosti bez obzira na pol, odnos prema ženama u društvu slijedi logiku koju je moguće prepoznati kao pokazatelj razvoja svijesti pojedinaca u pravcu pristajanja uz tradicionalne ili modernije društvene vrijednosti. Na nivou politike još uvijek nisu postignuti zadovoljavajući rezultati ali možemo uočiti pozitivne promjene.

Važno je istaći i da se promjene ne događaju u svim segmentima društva jednakim intenzitetom i brzinom. To je posebno vidljivo na lokalnim nivoima, gdje je udio žena u skupštinama opština manji, za razliku od evropskih zemalja gdje je po pravilu veći od nacionalnih prosjeka.

U prosjeku na nivou Crne Gore, žene čine 12.7% odbornika u skupštinama opština. Najveći procenat odbornica je u opštinama Cetinje, Tivat i Budva (21.8%), dok u opštini Andrijevića žene čine 3.2% ukupnog broja odbornika. Slična situacija je i kada se posmatraju odlučujući položaji u jedinicama lokalne samouprave: od 21 opštine samo u Kotoru žena obavlja funkciju predsjednice opštine, dok funkciju potpredsjednice opštine obavljaju žene u opštinama Herceg Novi i Cetinje.

Tabela br. 4 - Odbornici po polu, po opštinama

Opština	Odbornici			%	
	muškarci	žene	ukupno	muškarci	žene
Tivat	25	7	32	78,20	21,80
Mojkovac	27	4	31	87,10	12,90
Plužine	27	4	31	87,10	12,90
Ulcinj	31	2	33	93,90	6,10
Plav	29	3	32	90,60	9,40
Herceg Novi	28	7	35	80,00	20,00
Cetinje	29	9	38	76,32	23,68
Pljevlja	33	2	35	94,30	5,70

Andrijevića	30	1	31	96,80	3,20
Žabljak	25	6	31	80,70	19,30
Nikšić	37	4	41	90,30	9,70
Berane	33	2	35	94,30	5,70
Danilovgrad	27	6	33	81,90	18,10
Rožaje	30	3	33	91,00	9,00
Bijelo Polje	34	4	38	89,50	10,50
Kolašin	25	6	31	80,70	19,30
Bar	31	5	36	86,20	13,80
Budva	25	7	32	78,20	21,80
Kotor	26	7	33	78,80	21,20
Podgorica	47	8	55	85,50	14,50
UKUPNO	632	97	729	86,69	13,31

Kao što vidimo iz tabele za opštinu Bar, evidentno je da je procenat žena zastupljenih u lokalnom parlamentu nešto veći od prosjeka u Crnoj Gori. Činjenica da su predsjednica Skupštine i sekretarka opštine Bar žene ukazuje na to da se postepeno eliminiše i smanjuje rodna diskriminacija u opštini Bar. Isto tako, vrijedno je spomenuti, da je u 2013. godini u opštinskoj administraciji bilo 288 zaposlenih (sa sekretarima mjesnih zajednica), od čega su 133 bile žene, tj. 46,18 % od ukupnog broja zaposlenih, dok je 509 zaposleno u javnim preduzećima (u 2011). Posmatrajući podatke za posljednjih pet godina, vidi se uzlazni trend zapošljavanja žena u javnim i društvenim institucijama.

Sve stranke lokalnog parlamenta potpisnice su Deklaracije o rodnoj ravnopravnosti još od 2006. godine, međutim u pogledu odnosa prema rodnoj ravnopravnosti još nije ostvaren značajan pomak u njihovim strukturama:

- nijedna stranka nema 30% ženskih predstavnika u parlamentu
- veliku većinu članova najviših stranačkih organa čine muškarci

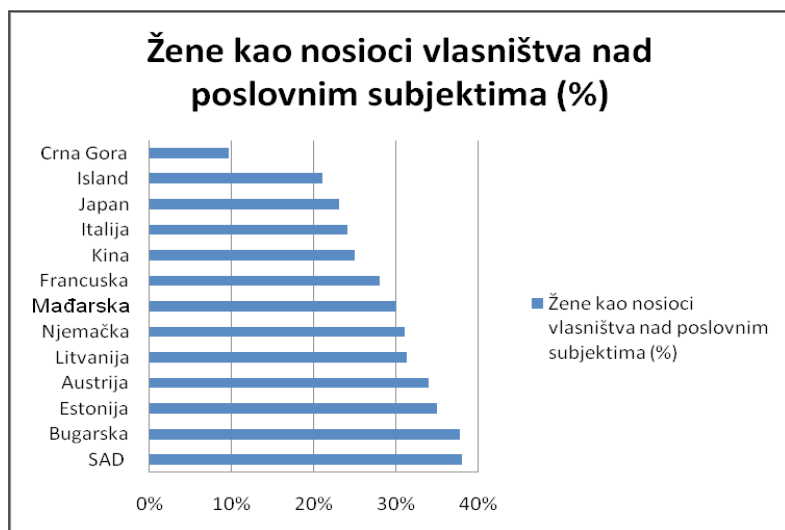
Sprovođenje Milenijumskih ciljeva razvoja u Crnoj Gori, okviru Cilja 3. (Unaprijediti rodnu ravnopravnost i poboljšati položaj žena), kao zadatak 2, predviđa povećanje učešća žena u izabranim organima vlasti na nacionalnom i lokalnom nivou na 30% do 2015. godine.

Žene i ekonomska djelatnost

U razvijenim društvima, žene su u nešto većem broju zastupljene na rukovodećim pozicijama u kompanijama, međutim, i dalje su manje zastupljene u odnosu na muškarce. U SAD-u je 38% svih firmi u vlasništvu žena, u Njemačkoj 31 %, Kini 25%, u Japanu 23%. Stanje u zemljama razvijenog svijeta varira, ali se može konstatovati da je u Evropskoj uniji 1/3 firmi u vlasništvu žena, a da su kod nas žene vlasnice samo 9,6% firmi.

Grafikon br. 1 - Procenat učešća žena u vlasništvu nad poslovnim subjektima u nekoliko zemalja⁴

Istorijski gledano učešće žena u društveno-ekonomskim tokovima uvijek je bilo znatno manje u odnosu na učešće muškaraca. Ekonomsko osnaživanje žena i koristi koje iz toga proizilaze imaju veliki značaj ne samo iz ugla ženskih prava i postizanja rezultata rodne ravnopravnosti, već i sa aspekta ekonomskog rasta i produktivnosti. Zato se u posljednje vrijeme kreiraju brojne politike na globalnom i nacionalnom nivou koje posebnim ciljevima i mjerama planiraju ekonomsko osnaživanje žena i njihovu veću participaciju u ekonomsko-političkim tokovima. U Crnoj Gori nacionalne politike, lokalne politike i akcioni planovi, kao i zakon rodne ravnopravnosti sve više ističu značaj ravnopravnosti žena i muškaraca u polju donošenja odluka i participacije u društvenim tokovima, pa tako i u ekonomskim. Pored toga, na globalnom nivou treći Milenijumski cilj se odnosi na ravnopravnost

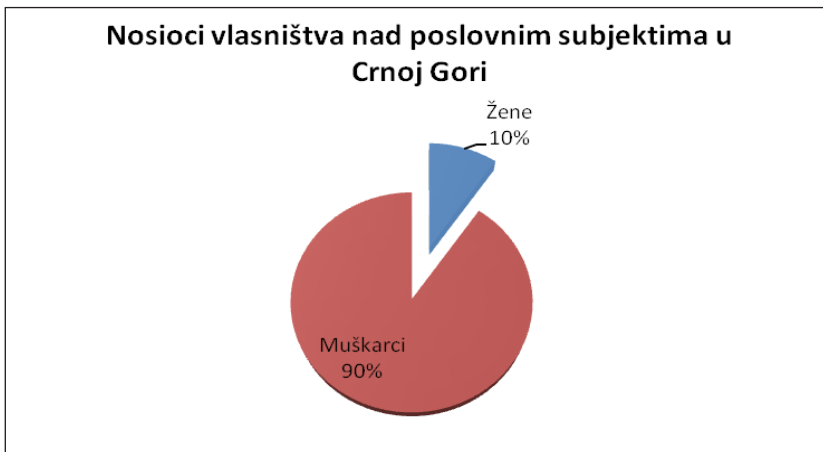
⁴ Žensko preduzetništvo u Crnoj Gori, Ipsos Strategic Marketing, Podgorica, decembar 2011, str. 4.

polova i osnaživanje žena, a sa njim su povezani indikatori koji se odnose na obrazovanje, zapošljavanje i donošenje odluka. Dalje, Lisabonskom strategijom⁵, države potpisnice su se obavezale da povećaju učešće žena na tržištu rada, dok se u Strategiji za ravnopravnost žena i muškaraca od 2010-2015. godine⁶ navodi da je za postizanje ciljeva strategije Evropa 2020⁷, odnosno za pametan, održiv i inkluzivan razvoj, potrebno efikasnije korišćenje potencijala i talenta žena. Sve ove politike i postavljeni ciljevi se opravdavaju činjenicom da je participacija žena u donošenju odluka u društveno-ekonomskom životu i upravljanju sopstvenim biznisom jedan od indikatora modernog, razvijenog društva.

Kada je riječ o praksi, u skladu sa istraživanjima preduzetnica u Crnoj Gori⁸, može se konstatovati da je u pitanju rana faza razvoja preduzetništva i da se u većini slučajeva radi o preduzetništvu iz nužde. Dakle, radi se o ulasku u biznis ne radi ostvarivanja preduzetničke ideje i inovativnog poduhvata, i ne u ranim godinama (nakon završetka škole i studija), već u kasnijim godinama, radi samog zapošljavanja i obezbjeđenja egzistencije svojoj porodici, usljed okolnosti ostajanja bez posla, alternative u odnosu na nezadovoljstvo radnim mjestom i sl. Iako je prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Crnoj Gori više žena nego muškaraca, u vođenju sopstvenog biznisa ih je samo 9,6%, uz nemogućnost provjeravanja realne slike, jer smo svjedoci nerijetkih situacija u kojima su žene samo formalni vlasnici biznisa.

Statistika Monstata pokazuje da je u Crnoj Gori u 2011. godini bilo 21.127 aktivnih poslovnih subjekata, od čega su 19.102 u vlasništvu muškaraca, a samo 2.025 u vlasništvu žena.

Grafikon br. 2 - Nosioci vlasništva nad poslovnim subjektima, po polu, u Crnoj Gori⁹

5 <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201107/20110718ATT24270/20110718ATT24270EN.pdf>,

6 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0491:FIN:en:PDF>

7 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>

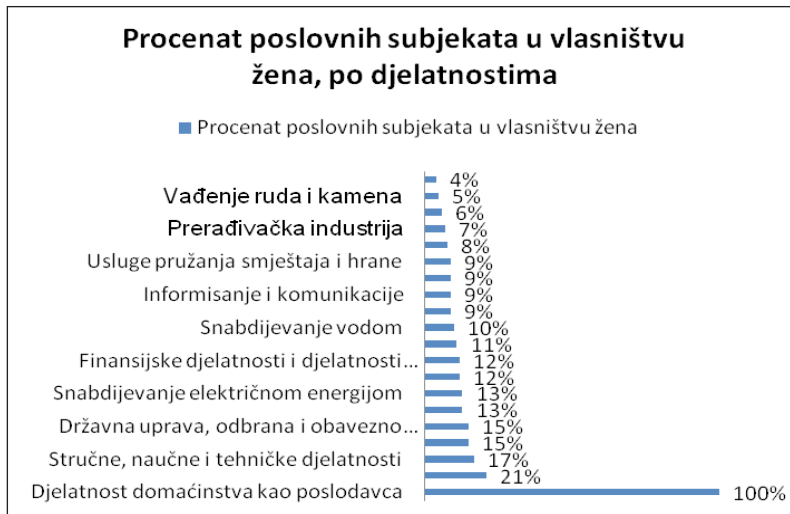
8 Žensko preduzetništvo u Crnoj Gori, Ipsos Strategic Marketing, Podgorica, decembar 2011. str. 85.

9 Nosioci vlasništva nad poslovnim subjektima u Crnoj Gori u 2011, po polu, Monstat, str. 5.

Nameće se pitanje, koji su razlozi zbog kojih je statistika ovakva, ako su među zaposlenim licima sa višim ili visokim stepenom obrazovanja u Crnoj Gori žene zastupljene u većem procentu (33,2%) nego muškarci (26,2%).¹⁰

Statistika za Crnu Goru dokazuje u društvu uvriježeno shvatanje i podjelu na muška i ženska zanimanja. Kada su u pitanju vrste djelatnosti, statistika Monstata pokazuje da su žene najzastupljenije u djelatnosti domaćinstva kao poslodavca, gotovo 100%, zatim da su u procentu od 21% zastupljene u oblasti zdravstva i socijalne zaštite, zatim u stručnim naučnim i tehničkim djelatnostima 17%, po 15% u djelatnosti poslovanja nekretninama, i državnoj upravi, odbrani i socijalnom osiguranju. U djelatnosti obrazovanja zastupljene su u procentu od samo 13%, malo više nego u oblasti snabdijevanja električnom energijom i u oblasti građevinarstva. Statistika pokazuje da su žene najmanje zastupljene u oblasti poljoprivrede, šumarstva i ribarstva, zatim vađenja ruda i kamena i saobraćaju i skladištenju.

Grafikon br. 3 - Procenat poslovnih subjekata po djelatnostima¹¹

Zaključuje se da društveni, ekonomski, politički, kulturološki, religiozni i drugi aspekti stvaraju nejednakost, dovodeći žene u znatno nepovoljniji položaj na tržištu rada.

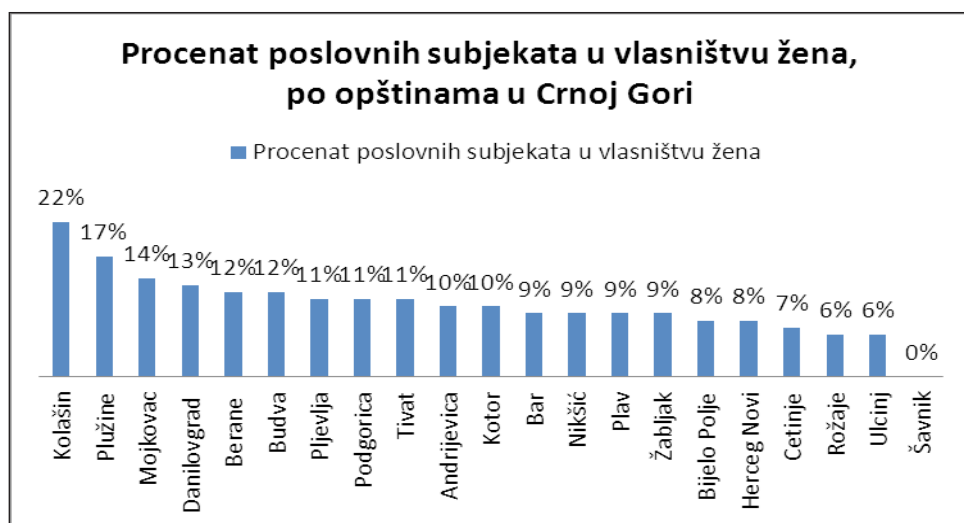
¹⁰ Procjena okruženja za žensko preduzetništvo u Crnoj Gori, Unija poslodavaca Crne Gore, Podgorica, septembar 2013, str. 29.

¹¹ Nosioi vlasništva nad poslovnim subjektima u Crnoj Gori u 2011, po polu, Monstat, str. 9

Ekonomsko osnaživanje žena u opštini Bar

Na lokalnom nivou u svim crnogorskim opštinama pokreću se različite aktivnosti na polju ekonomskog osnaživanja žena jer poboljšanje stanja po ovom pitanju zahtijeva impulse sa mikro nivoa, odnosno onog nivoa koji je u direktnom dodiru sa ženama preduzetnicama. Da bismo pokazali stanje po crnogorskim opštinama, kada je u pitanju vlasništvo poslovnih subjekata po polu, u nastavku ćemo grafikonom predstaviti sljedeću statistiku:

Grafikon br. 4 - Poslovni subjekti po opštinama u Crnoj Gori¹²

Statistika Monstata pokazuje da najviše poslovnih subjekata u vlasništvu žena ima u opštini Kolašin (22%), a najmanje u Šavniku (0%). U Baru je procenat poslovnih subjekata u vlasništvu žena 9%. Potrebno je takođe sagledati podatak o broju registrovanih privrednih subjekata u opštinama. Statistika pokazuje da je na nivou crnogorskih opština najviše registrovanih poslovnih subjekata u Podgorici (33%), a zatim u Budvi (10,9%), dok je Bar sa 9,9% na trećem mjestu. Možemo zaključiti da je u opštini Bar veoma velik broj registrovanih poslovnih subjekata, ali sa druge strane kada govorimo o rodnoj podjeli ovih poslovnih subjekata, procenat ženskih biznisa je samo 9%.

Imajući u vidu navedene statističke podatke kao i činjenicu da će neadekvatna raspodjela mogućnosti, učešća i doprinosa razvoju, učešća u raspodjeli dobiti i moći, između žena i muškaraca na svim nivoima društva, a posebno na lokalnom

¹² Nosioi vlasništva nad poslovnim subjektima u Crnoj Gori u 2011, po polu, Monstat, str. 6.

nivou, doprinijeti stagnaciji i nedovoljnom korištenju postojećih kapaciteta, opština Bar je donijela Program za ekonomsko osnaživanje žena. Prioritetne oblasti ovog programa su:

- Podizanje svijesti o značaju ekonomske samostalnosti žena
- Unapređenje zaposlenosti žena
- Stimulisanje samozapošljavanja žena

Područja aktivnosti na kojima se zasniva Program za ekonomsko osnaživanje žena su:

- Uspostavljanje institucionalnih uslova za sprovođenje programa i koordinacija javnih politika po pitanju rodne ravnopravnosti
- Stvaranje preduslova za konkurentnost žena u razvoju lokalne zajednice kroz adekvatan pristup znanjima i vještinama
- Umrežavanje žena na području lokalne zajednice
- Pristup finansijskim sredstvima
- Podrška za prelaz od socijalne pomoći do samozapošljavanja
- Podrška ženama iz lokalne sredine da budu nosioci politika
- Unapređenje kapaciteta socijalnih servisa
- Savjetničke djelatnosti namijenjene specifičnostima ekonomskog osnaživanja žena u gradskom i ruralnom području
- Podizanje svijesti o značaju ekonomske samostalnosti žena iz ruralnih područja
- Izrada marketing strategije kroz Strategiju ekonomskog razvoja opštine sa naglaskom na promociju žena u ruralnom području
- Promocija Programa
- Ekonomija i održivi razvoj kroz ravnopravan pristup žena i muškaraca ekonomskim resursima i stvaranje jednakih mogućnosti za njihovo korišćenje

Opština Bar je ispunila sve preduslove za početak sprovođenja Programa kao što su: osnivanje međuresorske radne grupe, osnivanje kancelarije za rodnu ravnopravnost i imenovanje koordinatorke. Program se sprovodi u skladu sa dostupnim sredstvima kao i u skladu sa identifikovanim područjem aktivnosti, ciljevima, mjerama i akcijama. Za svako od navedenih područja aktivnosti Programom su identifikovani nosioci, rezultati, izvori sredstava kao i rokovi.

Žene i društveni razvoj

U prethodnim poglavljima sagledali smo stanje rodne ravnopravnosti na nivou Crne Gore kao i na nivou opštine Bar. U ovom dijelu više ćemo se osvrnuti na potrebe tj. na pitanja poput: zašto bi žene trebalo da se više uključuju u političke i ekonomske tokove lokalne zajednice. Cilj je da sagledamo koje su to dobrobiti koje će lokalna zajednica ostvariti ukoliko se žene budu više aktivirale u kreiranju i vođenju lokalnih politika. Takođe ćemo se osvrnuti i na primjere dobre prakse i iskustva žena koje su aktivne u različitim oblastima društvenog života. Činjenica je da ciljevi rodne ravnopravnosti posebno na političkom nivou još nisu dovoljno ispunjeni, međutim postoje pozitivni primjeri žena barske opštine koje su svojim aktivnostima ostavile trag u samoj opštini, pa i šire na nivou države. Žene na vodećim funkcijama ministarke, predsjednice i članice skupštine pristale su da nam predstavu kako su se izborile sa „staklenim zidom“, pomjerile granice i ušle u polje „muških“ zanimanja.

Važnost učešća žena u politici

Da bi jedna država uspjela da postigne rodnu ravnopravnost i osnaži žene potrebno je da se poveća učešće žena u vladi, skupštini i u organima lokalne samouprave. Sve veće učešće žena u ovim organima dovešće do osnaživanja žena kao i do boljitka države ili lokalne zajednice. Poznato je da žene prvenstveno vode brigu o porodici i djeci, pa su samim tim mnogo bolje i u advokaturi prava djece. Primjeri iz prakse ukazuju na to da u zemljama u kojima postoji veće učešće žena u vladi (Francuska, Švedska, Holandija itd.) zakoni koji se usvajaju mnogo su povoljniji i za porodice i za rodnu ravnopravnost. Takođe je bolje rješavanje socijalnih problema posebno na polju zdravlja i obrazovanja. Za žene je karakteristično da su često članice neformalnih društvenih grupa i mreža. Praksa je pokazala da su ove neformalne ženske mreže od krucijalnog značaja za poboljšanje životnog standarda jer direktno kontaktiraju sa ciljnom grupom i rješavaju značajna pitanja na polju zdravstva, obrazovanja, distribucije pomoći i slično. Osnaživanjem ovih neformalnih ženskih kolektiva doprinosimo boljoj efikasnosti u distribuciji pomoći onima kojima je pomoć najpotrebnija.

Činjenica je da je uloga žena u formalnoj politici niska u gotovo svim zemljama svijeta. Međutim, sve više u svijetu preovladava argument da je učešće žena u visokim političkim krugovima od velikog značaja za kvalitet javne politike. Da bi se u javnim organima postigla rodna ravnopravnost mnoge zemlje prihvataju ta-

kozvani koncept ogledala¹³ tj. da je prisustvo žena u ovim tijelima proporcionalno njihovom procentu u populaciji. Žene imaju drugačiji odnos prema institucijama i javnoj politici, osim toga čine polovinu ili čak i većinu populacije - prema tome u skladu sa samim konceptom demokracije žene zaslužuju jednako prisustvo kada se radi o liderskim pozicijama u društvu i o uticanju na zakonodavstvo.

Barijere sa kojima se žene susrijeću

Postoje mnoge barijere sa kojima se žene susrijeću kada žele da se uključe u politiku. Barijere su ukorijenjene u tradicionalnim shvatanjima i društvenim stereotipima koji su vezani za žene i zato ih je veoma teško prevazići. Neke od barijera u crnogorskom društvu odnose se na podjelu privatnog i javnog života. U ovom slučaju tradicionalno shvatanje u našoj zemlji je da je ženi mjesto u privatnoj sferi tj. da se brine o porodici, djeci, kući. Javna sfera tj. mjesto gdje dolazi do izražaja politički autoritet rezervisan je za muškarce. Ovo shvatanje veoma limitira žene da uđu u domen javne sfere. Ako se žene i nađu u ekstremno muškoj djelatnosti, kao što je politika, praksa pokazuje da se prvenstveno usredsređuju na ženske teme (prosvjeta, društvene djelatnosti, socijalna zaštita i slično), dok je tu posebno uočljiva piramidalna zakonitost prema kojoj žene gotovo iščezavaju s najviših pozicija odlučivanja.

Osim navedene barijere u crnogorskom društvu ukorijenjena je i neadekvatna podjela rada unutar samog domaćinstva gdje postoje tačno definisane ženske i muške uloge. Unutar domaćinstva žene nose veći dio takozvanog neplaćenog rada (održavanje higijene domaćinstva, kuvanje, peglanje, briga o djeci) - što im ostavlja manje vremena da se posvete poslu i javnom životu. Studije su pokazale da kada se uzme u obzir i ovaj neplaćeni rad žene u prosjeku rade 4 sata duže od muškaraca.

Za žene koje se bave politikom veoma je karakteristično da ih društvo i dalje vrednuje i posmatra kroz domen privatnog („kako izgledaju i kako se oblače“). Moralnim karakteristikama i ponašanjem žene više privlače pažnju javnosti nego stavovima koje zastupaju u politici. Posebno je značajno napomenuti da veoma često udate žene nailaze na pitanje kako balansiraju brigu o djeci sa javnim životom. Tradicionalno shvatanje je da je uloga žene prvenstveno da bude majka i pitanja poput ovog nikada ne bi bila upućena muškom političaru. Zbog ovakvog pogleda na stvari društvo očekuje da će žene uvijek izabrati da odlože političku karijeru zbog brige o porodici. Istraživanja u zemljama zapada pokazuju da su političarke često starije od svojih kolega političara jer su čekale da im djeca odrastu da bi se posvetile politici.

¹³ Učešće žena u politici je toliko značajno da su Ujedinjene nacije postavile *koncept ogledala* (jednaka zastupljenost žena i muškaraca u političkim organima) kao cilj u svojoj Konvenciji za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena

Jedna od barijera je i stereotip vezan za podjelu muških i ženskih vještina i shvatanje da se ženske vještine sukobljavaju sa liderskim sposobnostima. Politika je kao djelatnost veoma agresivna i takmičarska pa se smatra da političari treba da imaju više muških osobina. Ženstvenost kao osobina je po tradicionalnom shvatanju u suprotnosti sa liderskim sposobnostima. Ovo mišljenje je veoma ukorijenjeno u društvu gdje se još od djetinjstva uči da je politika isključivo muško zanimanje.

Primjeri dobre prakse

U okviru Lokalnog akcionog plana za postizanje rodne ravnopravnosti opština Bar je prepoznala potrebu za političkim angažovanjem žena i kao strateški cilj 5. postavila: Ravnopravno učešće žena i muškaraca na svim nivoima odlučivanja. Da bi postigli ovaj cilj opština je u saradnji sa političkim partijama, NVO sektorom, medijima i ostalim akterima pripremila plan aktivnosti za edukaciju žena i donošenje potrebnih pravnih akata. Kao prioritetne oblasti ovog programa definisane su: obrazovanje (1), zdravlje (2), nasilje nad ženama i djecom (3), ekonomija i održivi razvoj (4), politika i odlučivanje (5) mediji, kultura i sport (6).

Iako pokazatelji još nisu na nivou Evropske unije postoje mnogi primjeri dobre prakse tj. žene koje su pomjerile granice društvenih normi i uspjele da postanu afirmisane članice društva u oblastima koje su tradicionalno bile rezervisane za muškarce, kao i na pozicijama moći. U nastavku ovog poglavlja, podijeljeno po oblastima djelovanja, prezentirana su iskustva nekih od ovih žena.

POLITIKA I ODLUČIVANJE

O potrebama za političkim osnaživanjem žena, barijerama sa kojima se srijeću i politici države po ovom pitanju bilo je više riječi u prethodnim poglavljima. Na nivou opštine Bar potrebno je sagledati koje su to mjere koje bi se mogle primijeniti na lokalnom nivou kako bi se ostvarili ciljevi koje je država predvidjela svojim aktima. Lokalnim akiconim planom rodne ravnopravnosti predviđeno je uspostavljanje baze podataka po polu, kako bi se mogao pratiti uticaj mjera na razvoj društva. Takođe su predviđene i aktivne mjere poput osnaživanja žena i učešća u donošenju odluka kroz akciju „Žene u parlamentu“. Na primjerima dobre prakse koji su navedeni u nastavku, možemo sagledati kako su pojedine žene iz naše opštine uspjele da se afirmišu u političkom i javnom životu.

Formula za uspjeh je da čovjek bira da radi ono što voli

Sanja Vlahović
ministarka nauke u Vladi Crne Gore

Ministarka nauke u Vladi Crne Gore, prof. dr Sanja Vlahović rođena je u Baru. Osnovnu i srednju školu pohađala je u rodnom gradu i u Londonu. Studije je započela na Fakultetu za menadžment u Beogradu, a kao stipendistkinja školovanje je nastavila na ekonomskim fakultetima u Dablinu i Torontu, a na doktorskim studijama i na Univerzitetu u Bolonji. Diplomirala je 1996. godine, a 1998. je magistrirala u oblasti liderstva. Doktorirala je 2006. godine na temi „Liderstvo kao determinanta uspešnosti savremenih organizacija“. Završila je Međunarodnu diplomatsku akademiju, kao i diplomatsku akademiju „Gavro Vuković“ u Podgorici sa najvišim ocjenama. Predaje na Fakultetu za turizam u Baru Univerziteta „Meditera“ na kojem je bila i dekanica od 2009. godine do imenovanja na funkciju ministarke, a angažovana je i na postdiplomskim studijama Ekonomskog fakulteta Univerziteta Crne Gore i doktorskim studijama na Univerzitetu Singidunum u Beogradu. Držala je predavanja na univerzitetima u Holandiji, Mađarskoj, Poljskoj, Italiji i SAD-u. Objavila je knjige: „Liderstvo u savremenim organizacijama“, „Menadžment“ i, nedavno, „Putevima vina, maslina i agruma - razvoj turizma i poljoprivrede u Baru“, kao i niz studija, strategija

„Mislim da je formula za uspjeh u tome da čovjek bira da radi ono što voli, i ako je to slučaj svi koji su sa vama povezani u tom krugu osjetiće dobru energiju i entuzijazam. U XXI vijeku, mediokriteti slabo prolaze – traži se izuzetnost u poslu, a to ne možete ostvariti ukoliko nijeste motivisani i ne nalazite uživanje u onome što radite.“

i stručnih i naučnih radova iz oblasti turizma i liderstva. Sa svojim studentima i doktorantima izradila je strategije razvoja turizma: Bara, Rožaja i Cetinja, a uskoro će sa studentima objaviti i studije o razvoju sportskog turizma u Baru i kulturnog turizma u prijestonici Cetinje. Tečno govori engleski i italijanski, a služi se i francuskim jezikom.

Gospođa Vlahović ističe kako nije planirala da se bavi politikom i kako sebe ne sagledava kao političarku. Oduvijek je sebe izgrađivala za profesiju koju voli i kojoj je posvećena, a to je profesura. Ipak, nije joj bilo strano da se bavi menadžmentom i organizacijom, i upravo zbog toga je i prihvatila svojevremeno poziciju dekanice Fakulteta za turizam u Baru. U politiku je ušla kroz omladinske organizacije i Savjet mladih, još 1997. godine, želeći da mladim kolegama prenese iskustva koja je iz oblasti liderstva i menadžmenta do tada sticala po svijetu, ali i da se uključi i pomogne svojoj državi u ključnom momentu za njenu budućnost, koji je prethodio referendumu za nezavisnost. *„Ideja o nezavisnosti i povjerenje u ljude koji su Crnu Goru tim putem vodili, bila je moja vodilja i motiv da uđem u političke organizacije. Ipak, planirala sam isključivo da pomognem i da se po ostvarenju tog cilja povučem iz tih aktivnosti“* – ističe Sanja. Tako je i bilo, već 2007, ostavila je politiku za sobom, pomažući svojoj državi i dalje u mnogim projektima iz oblasti u kojima je mogla da doprinese. Sa kolegama sa svog ali i drugih univerziteta, radila je mnoge studije o razvoju turizma, projekte koji su pomagali Vladi da donese ključne odluke uglavnom iz oblasti turizma, visokog obrazovanja i nauke i istraživanja. U momentu kada je odlučeno da se formira novo ministarstvo u Vladi – Ministarstvo nauke, pozvana je da u tom projektu učestvuje. *„Bio je to izazov u dva pravca: prvo, za mene kao osobu iz svijeta nauke i visokog obrazovanja da formiram novu instituciju u okviru državne administracije, ali i mnogo važnije, da učestvujem u kreiranju nove politike u oblasti nauke i istraživanja u Crnoj Gori“*.

Sanja na svom profesionalnom putu u proteklih 20-ak godina, nikada nije doživjela neku prepreku koja je bila izazvana rodnom nesenzitivnošću ili predrasudom koja je vezana za rodnu ravnopravnost. U svom prvom mandatu u Vladi, u određenom periodu bila je jedina žena, ali zbog toga nije osjećala bilo kakvu razliku u tretmanu od strane svojih muških kolega. Naprotiv, kako ističe, kolege su se uglavnom trudile da joj pruže podršku, posebno oni koji su već biliiskusni u obavljanju ministarskog posla. *„Iskreno, nemam pretenzije da ovaj svijet dijelim na muško-ženski i u mom ponašanju se ta razlika u profesionalnom kontekstu nikada ne stavlja u prvi plan. Vjerujte, vrlo često mi se dešavalo da budem jedina žena na sastanku i da to uopšte i ne primjećujem. Jednostavno, ne razmišljam u tim kategorijama. Jedinu razliku pravim u tome ko ima znanje i pozitivan stav prema poslu koji obavlja, a ostale razlike me ne opterećuju“*.

Sanjina vodilja kroz život je pozitivna energija i optimizam, kao i velika ljubav prema poslu kojim se bavi. Uvijek se trudi da u stvarima vidi pozitivnu stranu i to je inspiriše i motiviše za nove izazove. Vjeruje da će i svoju ćerku usmjeriti da izabere posao koji voli jer je to jedini pravi put do ostvarenja uspjeha.

Pozicija na kojoj sada radi nosi veoma težak i vrlo izazovan posao, posebno za žene koje teže da kombinuju više životnih uloga. „Nije lako uspostaviti pravi balans i biti odlična majka i uspješna profesionalka. Međutim, nama, poslovnim ženama, pomaže činjenica da su i današnja djeca usmjerena tako da imaju svoje obaveze i zapravo ih mnogo bolje pratite, ako ste i sami angažovani. Današnja djeca vole dinamiku i čini se da im prija kada su im i roditelji takvi. Imam sreću da sa svojom ćerkom imam odličan odnos, pun razumijevanja i međusobne podrške za ono što obje radimo, a tome doprinosi i činjenica da moja Darja ima energiju sličnu mojoj, pa se onako umorne i zadovoljne zbog dinamičnog radnog dana, svaka sa svojim utiscima, negdje u ranim večernjim satima nalazimo kod kuće sa željom da razmijenimo što više dobre energije i utisaka iz prethodnog dana. Uživamo u trenucima kada smo zajedno, i koristimo ih u punom kapacitetu: putujemo, šetamo, družimo se, sviramo klavir, zajedno čitamo, gledamo filmove... i onda jedna drugu ispratimo u nove obaveze, shvatajući da je to dinamika koju XXI vijek sa sobom nosi i radujući se novim trenucima koje ćemo provesti zajedno“. Ostale obaveze su stvar dobre organizacije, ali to Sanji, kao profesorici menadžmenta, apsolutno nije teško.

Učestvovanje u društvenom razvoju lokalne zajednice je obaveza svakog dobronamjernog građanina

Branka Nikezić
predsjednica Skupštine opštine Bar

Jedna od uspješnih žena koju svakodnevno gledamo i slušamo u prenosima skupštinskih zasjedanja lokalnog parlamenta u Baru je gospođa Branka Nikezić. Inteliktualna snaga, istrajnost i životne pobjede ove žene zaslužuju da budu zabilježene i predstavljene javnosti i tako postanu inspiracija za one žene koje žele da postanu politički aktivne i da kroz svoj angažman doprinesu boljitku lokalne zajednice. U političkoj karijeri žene će na putu do uspjeha sigurno srijetati brojne prepreke, teškoće i predrasude, ali važno je biti istrajan i uspjeti u svojoj namjeri jer, kako Branka kaže, postoji narodna poslovice koja jednako važi za žene i muškarce, a to je da „*pregaocu Bog daje mahove*“.

Branka Nikezić je rođena u Sarajevu 1947. godine. Osnovnu školu je završila u Beogradu, a gimnaziju u Baru. Studirala je na Pravnom fakultetu u Podgorici. Ima dva sina i šestoro unučadi. Radni angažman počela je u SIZ-u obrazovanja, kulture i fizičke kulture, nakon toga radila je u Osnovnoj školi „Jugoslavija“ u Baru, a zatim u opštini Bar kao sekretarka Sekretarijata za društvene djelatnosti i potpredsjednica opštine. Politikom se počela baviti davno i to je nekako spontano postalo njen poziv i zanimanje. Danas je gospođa Nikezić predsjednica Skupštine opštine Bar i uspješno vodi sjednice Skupštine u čijem sastavu ima

Savjet za žene:

„Budite angažovane u svojoj sredini. Pokušajte da svojim angažovanjem doprinesete društvu.“

samo 13,8% žena. Predsjednica je Školskog odbora Gimnazije „Niko Rolović“.

Politička situacija 80-ih i 90-ih godina prelomna je tačka za karijeru gospođe Nikezić. Smatrala je da je pozitivno učestvovanje u društvenim zbivanjima tih godina predstavljalo obavezu svakog dobronamjernog građanina i to je pokazala na sopstvenom primjeru. U toku svoje dugogodišnje političke karijere nailazila je na razne barijere, međutim izborila se sa njima – *„Mjesto predsjednice Skupštine opštine zahtijeva, reklo bi se, stereotipe. Ali, to je vrlo kompleksna interakcija u međustranačkim odnosima, koja se prevazilazi ili demagogijom ili raspravom. Ja sam se opredijelila za ovo drugo, uz načela principijelnosti u stavovima“*, navodi Branka.

Smatra da je najviše doprinijela lokalnoj zajednici aktivnim učešćem u društvenom razvoju opštine kroz angažovanje u Skupštini i u partijskim organima. Smatra da joj je za razumijevanje potreba lokalne zajednice dosta značio dobar kontakt sa građanima i korektan odnos prema njima. Shvatajući potrebe građana kroz jasnu i otvorenu komunikaciju sa njima lako će se zajedničkim naporom doprinijeti razvoju zajednice.

Branka razbija predrasude da žena treba da ostane u sjenci, tiha, ćutljiva, okovana zakonima koje joj nameće njena ženska priroda, ali i patrijarhalni sistem. U poslu joj sadašnja pozicija predstavlja najveće ostvarenje dok je u životu njeno najveće ostvarenje njena porodica koja joj je uvijek davala podršku u radu. *„Biti političarka u Crnoj Gori nije ni malo lako, a i za uspjeh i za neuspjeh važna je podrška porodice. Uvijek sam se trudila da razobličim stereotipe o odnosu polova u smislu duboko ukorijenjenih nepisanih zakona po kojima su žene političarke, uvijek „druge“, u sjenci, ali uvijek prve koje zaborav prekrije“*.

Tajna Brankinog uspjeha u politici je kategoričnost u stavovima uz poštovanje fleksibilnosti, što je kako ona kaže „čudno, ali tačno“. Što se tiče usklađivanja privatnog i poslovnog života, ističe da je imala razumijevanje porodice, što je osnovno i neophodno za normalno funkcionisanje u sferi javnog.

Uz dobru organizaciju sve se može postići

*Doc. dr Draginja Vuksanović
poslanica u Skupštini Crne Gore,
odbornica u Skupštini opštine Bar*

Doc. dr Draginja Vuksanović po struci je pravnica i profesorica na Pravnom fakultetu Univerziteta Crne Gore i na Fakultetu dramskih umjetnosti na Cetinju. Bavi se političkim radom i poslanica je u Skupštini Crne Gore, takođe je i odbornica u Skupštini opštine Bar, članica Glavnog odbora Socijaldemokratske partije Crne Gore i potpredsjednica Foruma žena Socijaldemokratske partije Crne Gore. Članica je Matice crnogorske.

Gospođa Vuksanović rođena je 1978. godine u Baru, u gradu u kojem je, kako navodi, „privilegija živjeti i biti rođen“. Diplomirala je na Pravnom fakultetu Univerziteta Crne Gore kao najbolja studentkinja Univerziteta sa prosječnom ocjenom 10. U njenoj generaciji bilo je samo sedam kolega, sa prosječnom ocjenom preko 8,5. Magistrirala je u Beogradu, a doktorirala u Podgorici. Njen put do uspjeha okarakterisan je velikim trudom i četrnaestogodišnjim radom na profesionalnom usavršavanju od upisa na fakultet do dobijanja akademskog zvanja doktorke nauka. Na ovo zanimanje podstakla je želja da spo-

„Za mene žene su jači pol. Snagu i harizmu koju ima žena, nijedan muškarac ne može da ima i posjeduje. Muškarci su fizički jači i to ne svi i ne u svakom trenutku. Ali ne čini život fizička, već snaga koja je stub porodice, a to je žena, nosilac duhovnih, moralnih i tradicionalnih vrijednosti. Svaka žena treba da zna svoju vrijednost, i da oslušujući svoje želje ide ka svom cilju, naravno, da nikad ne zaboravi svoju ulogu koju ima u porodici. To je ona iskonska, tradicionalna vrijednost koja krase crnogorsku ženu i majku.“

zna pravdu kroz dva aspekta: odgovornosti i stručnog znanja - „Kratka riječ, koja u sebi nosi veliku težinu, a za onog ko treba da je dijeli, veliku odgovornost i poznavanje struke“. Iskustvo joj je pokazalo da su norme i pravna nauka koja je satkana od njih, najsavršeniji u knjigama. „Velika je vrijednost imati znanje o normama, njihovoj suštini koju treba kroz primjenu pravila pretočiti u život. Ali je sreća umjeti na pravi način to znanje prenijeti mladim ljudima, koji će sutra kao sudije, tužioci, advokati, notari... te norme primjenjivati“, ističe Draginja.

Za bavljenje politikom odlučila se jer je to privlačilo još od djetinjstva kada je pratila svaku sjednicu parlamenta i svoju majku koja je tada bila poslanica u parlamentu. U sebi je uvijek nosila ideje stranke za koju se zalaže i zato se opredijelila da se i sama angažuje. „To mi je uvijek bilo i biće dio mog bića koji je opredijeljen jednako sa poštovanjem prema svakom dobrom čovjeku, bez obzira kako se on vjerski i nacionalno osjeća“. Doprinos lokalnoj zajednici bio je jedan od motiva njenog političkog angažmana kroz koji se, u mjeri u kojoj joj dopuštaju njena znanja i sposobnosti, trudi da doprinese razvoju i same zajednice. Smatra da je čovjek društveno biće i da uvijek treba davati doprinos zajednici u kojoj živimo kako bismo zajednički prevazilazili problem i gradili svijet satkan od naših želja i od našeg predanog rada.

Na svom putu naišla je na mnoge prepreke. Bez obzira na barijere uvijek je težila da predano i pošteno radi i da samo svojim trudom stigne do uspjeha. „Naravno, kad imate cilj i težite da ga ostvarite „čitava se vasseljena zavjeri, da vam tu želju ispuni“ (Paolo Koeljo). Mene, u postizanju tog cilja, niko nije mogao zaustaviti. Na putu do uspjeha uvijek nailazimo na prepreke, ali naš životni put krasi i iskustva sa dobrim i stamenim ljudima koji će znati da prepoznaju i cijene naše kvalitete“.

Draginjin profesionalni angažman je pun brojnih uspjeha, ali svojim najvećim ostvarenjem i najodgovornijom ulogom u životu smatra svoju ulogu majke i roditelja. Njena kćerka Ksenija sada ima 12 godina. Biti roditelj je umjetnost – „Umjetnost pružanja ljubavi, nježnosti, pažnje, brige, razumijevanja i

„Prepoznajem sebe kao ženu koja voli da živi i stvara za porodicu, društvo i sebe. Na tom putu imam svoju želju i cilj, ideju vodilju kojom rukovode moje vrline, ali i mane. Važno je, da me na svakom koraku prate iskrene namjere i dobra volja prema zadacima koje sam postavila i prema drugima sa kojima dijelim život - porodica na prvom mjestu s jedne strane, a društvo s druge strane“.

saosjećanja sa svojim djetetom u svakom trenutku. Roditeljstvo je vrijednost koja nema mjeru, bogatstvo koje ne čini materijalno, već duhovno osjećanje koje ne poznaje riječi kojima se može definisati“. Za kvalitet Draginjinog života bitno je da je uspjela da uspostavi ravnotežu između poslovnog i privatnog i da se uvijek trudi da tu ravnotežu održi. Da bi sve postigla potrebno je bilo puno energije i dobre organizacije. Za njen uspjeh ključna je podrška porodice koja je tu da sa njom podijeli i lijepu i ružnu trenutku, da je razumije kad pogriješi, ali i da je kritikuje kako bi uvijek bila spremna da nađe bolje rješenje.

Tajna Draginjinog uspjeha je neiscrpa energija i dobra organizacija: „Znam da radim i po petnaest do dvadeset sati dnevno, ali sam uvijek naoružana osmijehom i nikad me nećete čuti da kažem - umorna sam“!

Kontinuirano ulažite u svoje znanje

Neda Ivanović
direktorica Turističke organizacije Bar

Gospođa Neda Ivanović rođena je u Baru, osnovnu školu završila je u Virpazaru, a gimnaziju u Podgorici. Diplomirala je na Prirodno – matematičkom fakultetu u Beogradu na odsjeku za turizam. Po završetku studija vratila se u Crnu Goru i radila četiri godine kao recepcionerka u HTP „Korali“. Nakon tog iskustva radila je kao samostalna referentkinja za propagandu i informisanje i kao urednica lista u opštinskoj špediciji „Bartranzit“. Od januara 1997. do 2005. radila je kao direktorica Turističkog centra u Baru i pod okriljem Turističke organizacije Crne Gore realizovala je brojne aktivnosti na promociji svoje opštine. Najznačajnija aktivnost u tom periodu bila je realizacija Internacionalnog TV festivala 1998. i 1999. godine. Aktivno je učestvovala u reorganizaciji Turističkog centra Bar i u njegovom vraćanju pod okrilje opštine sa nazivom Turistička organizacija opštine Bar. Kao direktorica Turističke organizacije opštine Bar, u periodu od 2005. do 2014. godine, zajedno sa timom zaposlenih, dugogodišnjim aktivnostima uspjela je da repositionira turističku ponudu opštine u skladu sa savremenim tendencijama na svjetskom turističkom tržištu. Njen doprinos lokalnoj zajednici ogleda se i u realizaciji brojnih međunarodnih projekata značajnih za razvoj turizma na ovom području, angažovanju na pisanju naučnih i stručnih radova, te inovativnih rješenja za barsku destinaciju.

Savjet za žene

„Prije svega treba kontinuirano ulagati u svoje znanje. Biti odmjerena, pravična, profesionalna, istrajna, tolerantna, komunikativna...“

Skupština Nacionalne turističke organizacije Crne Gore (NTO CG) izabrala ju je za članicu Izvršnog odbora NTO CG za period od 2010. do 2014. godine. Gospođa Ivanović govori ruski, engleski i francuski jezik.

Put do uspjeha bio je trnovit. U svom poslu Neda je nailazila na razne prepreke. Uglavnom su to bile barijere u vidu stereotipa kada je riječ o ženama na rukovodećim pozicijama u Crnoj Gori. Međutim, uz jasan cilj, volju i upornost da ga postigne „sve barijere su padale u vodu“. Bitno je baviti se poslom koji volite i to vam daje snagu i dodatno vas motiviše da se izborite sa svim teškoćama. „Svaki uspješno odrađen posao me motiviše za nove ideje, a kreativnost koju posjedujem je garant za njih“.

Svojim najvećim ostvarenjem na profesionalnom planu Neda smatra aktivnosti koje su dovele do prepoznavanja Bara kao destinacije „sa dvije podjednako lijepe obale“, kao i nagradu „Wild Beauty Award“. Posao kojim se bavi omogućava joj da iz dana u dan daje doprinos razvoju lokalne zajednice jer utiče na međunarodnu promociju grada Bara i na repozicioniranje Bara od dominantnog imidža lučkog grada ka prepoznatljivoj turističkoj destinaciji. Afirmaciju za svoj rad dobija kroz brojne finansijske i ne-finansijske donacije Turističkoj organizaciji. Sva sredstva se ulažu za promociju Bara i kompletne ponude opštine, dok benefite ubiraju svi članovi društva i pravna i fizička lica.

Jedan od najtežih zadataka dok je razvijala Turističku organizaciju bio je balansiranje između privatnog i poslovnog. Vema često zbog potreba posla morala je donositi odluke na uštrb privatnog. Naravno, vremenom kako se organizacija razvijala sve je postalo za nijansu lakše. Posao koji voli usmjeravao je i na privatnom planu, tako da danas u slobodnom vremenu uživa u putovanjima, ali i s ljubavlju pravi vino na porodičnom imanju u Limljanima.

Tajna Nedinog uspjeha je u radu, posvećenosti, upornosti, strpljenju i u ljubavi prema poslu kojim se bavi.

Svojim primjerom motivišite ljude oko sebe

*Nedeljka Nena Orlandić
generalna direktorica
JP „Komunalne djelatnosti“ Bar*

Gospođa Nedeljka Orlandić rođena je 1955. godine u Baru gdje je završila osnovnu školu i gimnaziju. Po struci je ekonomistkinja, diplomirala je na Ekonomskom fakultetu u Beogradu. Već niz godina, tačnije od 1993. radi u Javnom preduzeću „Komunalne djelatnosti“ Bar. Rad u ovom preduzeću započela je kao direktorica finansijskog sektora da bi kasnije prešla na poziciju zamjenice direktora, dok danas radi na poziciji generalne direktorice preduzeća. Posjeduje značajno profesionalno iskustvo i obrazovanje iz oblasti finansija i računovodstva kao i brojne sertifikate i zvanja: Samostalni računovođa - Agencija za edukaciju i konsalting Beograd, Upravljanje savremenim finansijama - Institut sertifikovanih računovođa Crne Gore, Ovlašćeni računovođa, kao i specijalističku licencu od Instituta sertifikovanih računovođa Crne Gore „Interni revizor“ jer je ispunila profesionalne i etičke standarde za vršenje ove prakse. Gospođa Orlandić je takođe politički angažovana i članica je Opštinskog odbora DPS-a u Baru. Udata je i ima dva sina.

Veoma rano je napravila izbor svoje profesije, pa je svoje znanje upotpunjavala obrazovanjem iz oblasti finansija – školovala se i usmjeravala ka tom pozivu. Posao finansija i rukovođenje finansijama, kojim se niz godina bavila, veoma je težak, zahtjevan i iziskuje odgovornost. Kada je izabrala svoj životni poziv znala je da nikada neće moći da računa na osmočasovno radno vrijeme već i da će njen poziv zahtijevati određena odricanja. „*Za bavljenje ovim veoma je bitna ljubav prema poslu i onda ne možemo govoriti o odricanjima*“, navodi Nedeljka. Odrasla je

u porodici u kojoj je uvijek postojao ravnopravan pogled na žene i muškarce zato na stereotipe te vrste nije nailazila ili ih makar nije prepoznavala. Svoju porodicu je odgajala u istom smjeru. S obzirom na to da je njen posao uvijek bio zahtjevan, ključ za uspjeh bila je podrška porodice uz čiju je pomoć i razumijevanje uspjela da balansira privatan i poslovan život. Na poziciji direktorice imala je prilike da saraduje sa ženama i sa muškarcima i nikada svoje zaposlene nije dijelila po polu, već je njihov učinak vrednovala po trudu i po zalaganjima. Svojim primjerom dokazala je da žene mogu biti uspješne direktorice javnih preduzeća jer pozitivno rukovodi preduzećem koje broji blizu 300 radnika i 9 sektora. Takođe je važno napomenuti Nedeljkin doprinos gradu Baru koji je pod njenim rukovodstvom uvijek osvajaio nagrade kao najčistiji grad u Crnoj Gori. Značajan je njen doprinos uvođenju reciklaže u Baru koji je ostvarila uz saradnju sa privrednim subjektima. Svojim zalaganjima doprinijela je da grad Bar bolje i čistije izgleda kao i da se promijeni kultura građana u smislu da se bolje odnose prema svom gradu i da bolje čuvaju životnu sredinu. Uvijek je spremna za nove izazove i za postizanje standarda koje zahtijeva Evropska unija, a o njenoj otvorenoj komunikaciji i spremnosti na saradnju svjedoče međunarodni projekti u kojima je JP „Komunalne djelatnosti“ učestvovalo. Ovim projektima unaprijedilo se preduzeće, ali i sam grad (nova vozila, kontejneri, novi odnos prema reciklaži i sl).

Nedeljka smatra da je za uspješnost u poslu bilo koje vrste važna posvećenost kao i radne navike. Uvijek je cijenila vrijedne ljude i osobe koje „*ne sjede već uvijek traže nove načine kako da riješe probleme*“. Za sebe kaže da joj često govore da je žena „*neviđene energije koju je teško pratiti*“, mada smatra da su se njeni saradnici navikli na njen tempo rada i vremenom počeli da slijede njen primjer. Savjet koji bi dala ženama koje počinju svoj posao je da počnu od osnova i da polako nadograđuju svoje znanje - „*radeći na sebi ljudi postižu značajne promjene. Ne može se jednostavno ući i zauzeti direktorska pozicija, postoji put koji se mora preći i puno stvari koje se moraju naučiti prije nego što se preuzme takva odgovornost*“. Njen razvoj kroz firmu naučio ju je da vrednuje rad svojih zaposlenih, da im pomogne kada naiđu na problem, kao i da ima razumijevanja za njih.

„*Vjerujem da se svako može promijeniti i postati bolji i uspješniji. Ako nešto istinski želimo, to obično i postignemo*“. Ženama bi preporučila da razvijaju sebe, ulažu u svoje znanje i obrazovanje, da dobro nauče svoj posao da bi mogle pomoći sebi i svojim zaposlenima i da svojim primjerom uče i motivišu ljude oko sebe.

OBRAZOVANJE

Kao u svim oblastima tako i u oblasti obrazovanja postizanje ravnopravnosti polova veoma je bitno. Naime, ovdje se diskriminacija odvija na dva nivoa, tako da je akcionim planovima i programima potrebno planirati dva nivoa djelovanja. Prvi nivo diskriminacije odnosi se na sami pristup obrazovanju. Školovanje u Crnoj Gori karakteriše situacija da se još uvijek žene školuju za „ženska“, a muškarci za „muška“ zanimanja. U procesu rane socijalizacije koji se odvija u porodici djeca se uče da prihvataju kao normalna zanimanja ona u kojima se žene „brinu“ o drugima, kao i da prihvataju kao „normalno stanje“ da žene budu utoliko više isključene iz hijerarhije ukoliko je viši nivo. Ovim dolazimo do segregacije obrazovnih profila što kasnije utiče na zapošljavanje. Takođe, dolazimo do situacija da žene ukoliko imaju obaveza prema porodici napuštaju dalje obrazovanje – bilo da se

radi o samoisključivanju ili o zahtjevu porodice. Naravno, da bi se situacija promijenila potrebno je još u osnovnom obrazovanju uvesti edukacije o ravnopravnosti polova i za djecu i za roditelje. Opština Bar je u svojem LAP-u planirala aktivnosti ovog tipa, kao i aktivnosti na promociji obrazovanja pripradnicima romske zajednice, programe opismenjavanja, kao i programe sticanja informatičke pismenosti. Drugi nivo diskriminacije odnosi se na menadžmente obrazovnih ustanova gdje žene uglavnom nisu na rukovodećim pozicijama. Statistika pokazuje da u Crnoj Gori žene predstavljaju 30,40% direktorica osnovnih škola iako u ovim institucijama radi znatno više žena nego muškaraca (78% zaposlenih su žene). U srednjim školama 60% zaposlenih su žene, dok samo 16,67% rade na poziciji direktorice srednjih škola . Predstavljeno u brojkama: svaka 134. žena u obrazovanju je direktorica dok je svaki 18. muškarac direktor. U Baru imamo žene koje su dale, ili još uvijek daju svoj doprinos na rukovodećim pozicijama u školama i u vrtićima. Njihova iskustva i rad, prepreke sa kojima se srijeću u dominantno muškom poslu rukovodilaca obrazovnih ustanova mogu služiti kao podstrek drugim ženama.

Strukom i profesijom protiv stereotipa

*Ramiza Kalamperović
direktorica Srednje ekonomsko-
gostiteljske škole u Baru*

Gospođa Ramiza Kalamperović živi i radi u Baru. Po struci je profesorica istorije i završila je Filozofski fakultet u Sarajevu na odsjeku za istoriju. Provela je 26 godina radeći kao profesorica istorije u Ulcinju i Baru. Na mjestu pomoćnice direktora Gimnazije u Baru provela je više od dvije godine da bi od 2003. godine bila imenovana kao direktorica Srednje ekonomsko-ugostiteljske škole. Za svoje zanimanje opredijelila se zbog želje da vaspitava i obrazuje mlade generacije kao i potrebe da pokrene svoje sugrađanke da se školuju i da rade. U tom periodu nije bilo puno žena koje su završavale visoke škole i bavile se poslom u svojoj struci – željela je da svoje iskustvo podijeli sa drugima. Na polju obrazovanja kao i na polju menadžmenta u obrazovanju na svojem primjeru je pokazala da su žene i muškarci ravnopravni. Statistika pokazuje da je u Crnoj Gori samo 16,67% žena na pozicijama direktorica srednjih škola tako da su žene i u obrazovanju kao i u ostalim oblastima isključene sa rukovodećih položaja. Gospođa Kalamperović je dokazala kako se upornim radom i trudom mogu izbjeći diskriminacije ove vrste.

Ljubav prema poslu i želja da doprinese svojoj zajednici tjerale su je da osmisli nove načine kojima bi mogla da unaprijedi obrazovanje u Baru. Željela je da utemelji stručnu ekonomsko-ugostiteljsku školu u svojoj opštini. Potreba za ovom vrstom obrazovanja je bila velika s obzirom na to da je Bar primorsko – turističko mjesto, ali po-

„Tajna mog uspjeha je želja i potrebada nešto vrijedno ostavim mom gradu, a za ostvarenje ovog mi je pomogla moja strpljivost, razumijevanje i ljubav prema pozivu.“

nude u obrazovanju nije bilo. Donošenje ove odluke i početak rada na osnivanju škole smatra prelomnom tačkom u svom životu. U radu je nailazila na mnogo prepreka jer je formiranje škole počela „od nule“, nije imala zgradu, kadar i kabinete, a potrebno je bilo upisivati učenike. Barijere je prevazilazila tako što je tražila pomoć od društva: Ministarstva prosvjete, lokalne zajednice i svojih saradnika. Pomoć koju je tražila uvijek je dobijala zato što je imala jasan cilj, jasno identifikovanu potrebu od strane mladih ljudi za ovakvom školom i upornost da sve ostvari. Sada rukovodi Srednjom ekonomsko-ugostiteljskom školom već punih 10 godina. Danas je to najbrojnija škola u Baru koja okuplja gotovo 900 učenika, ima brojni kadar i što je najbitnije daje mogućnost djeci, koja su morala da putuju da se školuju u susjednim opštinama, da obrazovanje steknu u svom gradu. Rad na osnivanju ove škole i uspjeh učenika koji se školuju u njoj i osvajaju nagrade na brojnim takmičenjima smatra svojim najvećim doprinosom razvoju lokalne zajednice. Škola danas uspješno promovise lokalnu zajednicu i grad Bar, prepoznata je u Crnoj Gori i u okruženju; daje doprinos unapređenju obrazovanja kroz razmjenu stručnih iskustava kadra sa partnerima u zemlji i inostranstvu. Svojim angažmanom Ramiza je doprinijela razvoju međunarodne saradnje škole sa školama iz inostranstva kao i razvoju programa stručnog usavršavanja kadra u inostranstvu.

U svom poslu susrijetala se i sa stereotipima – počev od činjenice da nije puno ljudi vjerovalo da će ona kao žena uspjeti da se pronađe u poslu rukovoditeljke koji je drugačiji od posla radnice u prosvjeti. Svojim radom izborila se za svoju poziciju u poslu i u društvu. Danas više voli da se sa osmijehom osvrne na interesantne stereotipe na koje je nailazila.

Svim ženama koje žele da se bave njenom profesijom poručuje da moraju imati dobru stručnu i profesionalnu osposobljenost kao osnovne uslove, međutim da bi bile uspješne moraju biti spremne na odricanja i moraju imati ljubav prema profesiji.

Iskrenom ljubavlju prema svom pozivu i predanošću doći ćete do uspjeha

Svetlana Macanović
direktorica OŠ „Blažo Jokov Orlandić“

Gospođa Svetlana Macanović rođena je 1968. godine u Baru, „gradu plavetnila i zelenila koji doživljam kao vlastitu luku. Najljepše uspomene i čiste emocije vežu me nevidljivim a postojanim nitima za ovaj grad“. U Baru je stekla svoje osnovno i srednjoškolsko obrazovanje, dok je studije književnosti završila na Filološkom fakultetu u Beogradu. Po povratku u Bar, počela je da se bavi svojom strukom i da realizuje nastavu u osnovnim školama „Jugoslavija“, „Anto Đedović“ i u Gimnaziji „Niko Rolović“. Na poziciji direktorice OŠ „Blažo Jokov Orlandić“ je od 2002. godine.

Za pedagoški posao opredijelila se isključivo iz ljubavi. *„Smatram i danas – pored sklonosti za neki posao, najvažniji uslov je da ga volite, u protivnom, bićete nemotivisane, nesrećne i neostvarene. Kad s radošću idete na posao, taj osjećaj je neuporediv i nezamjenljiv“*, ističe Svetlana.

Događaj koji je preusmjerio Svetlaninu karijeru bio je odlazak iz Gimnazije i nemogućnost da nastavi da radi kao profesorica na mjestu koje je bilo ostvarenje njenih želja i očekivanja. *„To je bio jedan od težih momenata u mom životu, ali se nisam obeshrabrila. Učenicima sam često govorila da se samo borbom postaje pobjednik, a to je trebalo i ličnim primjerom potkrijepiti“*. Ubrzo poslije toga, imenovana je za direktoricu OŠ „Blažo Jokov Orlandić“. Jedna od najvećih profesionalnih satisfakci-

„Volonterizam podržavam i smatram da je kod nas nedovoljno razvijen. Duboko vjerujem da je obaveza svih nas da pružimo više i da učinimo više. To dugujemo svojoj zajednici, kao i sebi samima. Srećan je čovjek koji može da daje i da dijeli“.

ja bilo je povjerenje koje joj je tom prilikom ukazano, mada i dalje nosi profesorski posao u srcu i smatra da bi učenici imali više dobiti od nje kao nastavnice, nego od nje kao direktorice. Prepreke i problemi su sastavni dio posla i po Svetlaninom mišljenju treba ih shvatati kao profesionalni izazov.

Svojim najvećim ostvarenjem doživljava ono što je postigla u učionici - da kada sretne svoje nekadašnje učenike, uvidi da su oni iskreno zavoljeli književnost koja oplemenjuje i bogati čovjeka, „*da su prihvatili univerzalne životne vrijednosti za koje sam se trudila da ih protumačim i da im prenesem, da su shvatili značaj obrazovanja i jezgrovitog, pravilnog i jasnog izražavanja...*“ Afirmaciju svojih učenika i uviđanje da je njen rad urodio plodom, Svetlana smatra svojim najvećim dostignućem. Obrazovanje koje je pružila svojim đacima i savjestan rad na poziciji direktorice su njen najveći društveni doprinos. Svetlana se svakodnevno trudi da obezbijedi što bolje obrazovanje (kroz nove edukativne programe za nastavno osoblje i đake) i uslove za rad (kroz razne investicije u održavanje i unapređenje školskih kapaciteta) u školi koju vodi.

S obzirom na to da je žena -menadžerka, u svom poslu nailazila je na stereotipe koji su uglavnom zasnovani na crnogorskoj istoriji, tradiciji, običajima, kulturi. „*Kada sam dobila mandat da rukovodim centralnom gradskom*

„Prepreke i problemi su sastavni dio svakog posla... Kad pažljivo i analitički razmotrimo situaciju sa svih aspekata, doći ćemo i do rješenja, kao i do spoznaje da ne postoje nesavladive teškoće. Ne treba očekivati samo da će neko drugi riješiti naše probleme, nego se osloniti na sopstvene snage.“

školom, imala sam 34 godine i mnogi su smatrali da sam suviše mlada i neiskusna za to mjesto, da neću uspjeti da odgovorim izazovu upravljanja školom koja je brojala 1000 učenika i 65 zaposlenih. Ulagala sam zaista veliki rad, napor i energiju da bi sve funkcionisalo kako treba“. Izabrala je da je stereotip vezan za njeno zanimanje ne inhibira, već da je motiviše da uspješnije radi. Do uspjeha je stigla uz dobro planiran, postojan rad i uz zalaganje. „*Trudim se da izbjegavam nepromišljeno djelovanje, površnost, odlaganje, jer posao shvatam veoma ozbiljno“*, ističe Svetlana. U svom poslu vodi se neobičnom maksimumom – u svim nepovoljnim situacijama polazi od gledišta da je ona negdje pogriješila, jer je kao direktorica škole hijerarhijski najodgovornija za sve. Naravno, uz uviđanje tuđih ali i svojih grešaka, vrlo brzo nađe se put do rješenja – „*Nema tajni ni magije“*.

Svetlana smatra da je uvijek neophodno planirati svoj život. U poslu i u privatnom životu uvijek predano planira svoje vrijeme što joj pomaže da balansira između privatnog i poslovnog života. „*Volim red i imam običaj da kažem da i u haosu mora da bude reda“*. Koliko je za nju važan profesionalni život, jednako je bitan i duhovni život. Smatra da duhovni život ne treba zanemariti, već da uvijek treba odvojiti vrijeme za aktivnosti koje vas oplemenjuju i čine srećnim. Svetlanin savjet za uspjeh je jednostavan: „*Svako treba da ima svoj stil, izgrađen na ličnim stremljenjima, uvjerenjima, principima, kodeksu... Da stvara vlastiti primjer, jer je teško i neprirodno slijediti tuđi, i to često rezultira neuspjehom i nezadovoljstvom“*.

Tajna uspjeha je u nesebičnom radu

Vera Kovačević
*predsjednica KUD-a „Jedinstvo“ i bivša
direktorica OŠ „Jugoslavija“*

Gospođa Vera Kovačević je cijeli svoj radni vijek provela u obrazovanju. U školi je obavljala posao nastavnice fizike, hemije i matematike, a posljednjih 25 godina obavljala je poslove direktorice u OŠ „Blažo Jokov Orlandić“, dječijem vrtiću „Vukosava Ivanović Mašanović“ i OŠ „Jugoslavija“. Karijeru je započela u OŠ „Sutomore“ (današnja OŠ „Kekec“) i u OŠ „Meksiko“, a završila u OŠ „Jugoslavija“. Kada je započinjala nastavnički poziv imala je sreću da su u svim tim školama postojali ljudi od kojih se moglo učiti. „Ti ljudi su bili institucija, a ja sam voljela da pitam, da učim od njih i da ih kopiram“, ističe Vera.

Vera izuzetno voli posao kojim se bavila. Uvijek je osjećala da posjeduje vještinu prenošenja znanja i to saznanje je znatno uticalo na njen izbor profesije. Sa ljubavlju priča o svom odnosu sa učenicima - „Druženje sa mladim ljudima stvara

pozitivnu energiju u čovjeku, a ta energija omogućava da do izražaja dođe čovjekova kreativnost. Ljubav koju učenici steknu završavajući školu, uvijek vam uzvraćaju pri susretima. Ti susreti imaju posebne čari. Oni se dešavaju svakog dana i podsjećaju da se ljubav i poštovanje uzvraćaju istom mjerom“.

„Volim i poštujem pametne i vrijedne žene. Savjetujem da se malim koracima može mnogo brže i sigurnije doći do cilja. Žena uvijek nosi veliki teret i ima puno obaveza. Ima pojedinih situacija gdje je niko ne može zamijeniti. Ja vjerujem u porodicu, a majka je stub porodice. Odmah iza toga dolazi profesija i poslovnost. Moderne žene koje dolaze imaju i snage i sposobnosti da usklade obaveze i da budu uspješne u životu“.

Interesantna je činjenica da je Vera bila prva žena direktorica u oblasti obrazovanja u Baru, a po njenom saznanju druga u Crnoj Gori. Prije nego što je postala direktorica, u OŠ „Sutjeska“ u Podgorici na istu funkciju je bila izabrana Zora Bracanović od koje je dosta naučila. Ključni momenat u Verinoj karijeri je bio izbor za rukovođenje obrazovnom institucijom. „U to vrijeme bila sam članica najvećeg školskog kolektiva OŠ „Blažo Jokov Orlandić“ i moj vjetar u leđa bio je jednoglasni izbor za direktoricu škole od strane kolektiva u kojem sam radila, a bila sam jedna od najmlađih“, prisjeća se Vera.

U svom radnom vijeku nije nailazila na neke krupnije barijere. Sitnih je sigurno bilo, ali je Vera imala naviku da „ostavi problem da prenoći, jer je jutro uvijek pametnije od večeri“. U toku dugogodišnjeg rada imala je značajnu podršku od kolega direktora.

Vera smatra da svaki čovjek koji pošteno i iskreno radi priželjkuje da mu za takav rad pripadne i priznanje. Zadovoljstvo joj je pricinilo kada je OŠ „Meksiko“ čija je članica kolektiva bila, dobila državnu nagradu „Oktoih“. Daleko veće zadovoljstvo joj je bilo kada je škola „Blažo Jokov Orlandić“ za

„Tajna mog uspjeha je u nesebičnom radu. Uvijek sam bila spremna da pitam, da naučim od drugih koji više znaju. Trudila sam se da budem tolerantna. Mislim da sam imala smisla za dobru komunikaciju. Uvažavala sam i sve dobro što drugi postignu. Trudila sam se takođe da poštujem i volim ljude oko sebe. Zato mogu da se pohvalim da nikad nisam doživjela neku neprijatnost“.

vrijeme njenog rukovodećeg angažmana dobila istu nagradu. Ali najveće zadovoljstvo i ostvarenje sna joj je bilo da se i njen lični rad nagradi, pa nagradu „Oktoih“ koju je dobila za lične zasluge u obrazovanju smatra svojim najvećim ostvarenjem. Prije toga imala je puno nagrada, ali ovo je bila kruna svega.

Pored svoje afirmacije u polju obrazovanja, Vera se još kao mlađa počela baviti društveno-političkim radom i kako navodi - „Nikad iz ličnih interesa. Uvijek sam se pri donošenju odluka opredjeljivala za ono što će doprinijeti boljitku mog grada“. Takođe, aktivna je i u polju kulture – predsjednica je kulturno-umjetničkog društva „Jedinstvo“. Smatra da se dobrom organizacijom sve može postići i da nije dobro zapostaviti ni privatni život, a ni poslovni jer jedno bez drugog ne daju uspješnog čovjeka.

Vera je uvijek nastojala da prati trendove promjena - „Nikad nisam voljela kad sam od starijih slušala kako smo mi bili dobri, a posebno kada čujem da ljudi sada kažu: „A kako je bilo u naše vrijeme“! Moje iskustvo mi govori da dolaze sve bolje i bolje generacije. Mislim da sam uvijek imala razumijevanja i za moje profesore, a posebno za moje učenike. Trudila sam se da razumijem šta donosi novo vrijeme. Ne pripadam onima koji nisu spremni da razumiju ljude oko sebe i ne shvataju da dolazi novo vrijeme“.

Živite (kroz) svoj poziv!

*Mila Čordašević
rukovoditeljka Narodne biblioteke i
čitaonice „Ivo Vučković“*

Mila Čordašević je po struci profesorica književnosti a, kako sama kaže, po vokaciji knjigoljubac. Od maja 1990. godine rukovodi radom Narodne biblioteke i čitaonice „Ivo Vučković“ Bar. Za postignute rezultate dobila je zvanje više bibliotekarke, a za doprinos u afirmaciji bibliotečke djelatnosti laureat je najveće državne esnafske nagrade „Dr Niko Simov Martinović“, koju dodjeljuje Udruženje bibliotekara Crne Gore. Autorka je i priređivačica nekoliko stručnih publikacija i dugogodišnja selektorka i urednica književnog programa Međunarodnog multimedijalnog festivala „Barski ljetopis“.

Izbor Miline profesije opredijelila je bezgranična ljubav prema knjizi i čitanju. Još od najranijeg djetinjstva, pa do danas, sa nesmanjenim žarom traje njena ljubav prema književnosti, a prelomni trenutak u poslovnoj karijeri bila je odluka da promijeni stalno mjesto boravka, kada se, nakon desetogodišnjeg profesorskog rada u srednjoj školi, počela baviti bibliotekarstvom. Ono joj je, kako kaže, omogućilo da se još više posveti knjizi i njenoj popularizaciji.

Period u kojem je Mila počela da radi kao bibliotekarka bilo je vrijeme tranzicije i vrijeme kreiranja državnog identiteta Crne Gore. Tih devedesetih godina, kada su ljudi bili fokusirani na društveno-političke probleme i pitanja, i kada je standard u Crnoj Gori bio veoma nizak, kultura i kulturni razvoj su ostajali po strani. Mila je tada morala

„Nema velike tajne uspjeha – treba samo voljeti svoj poziv svim srcem i posvetiti mu se do kraja.“

uložiti puno truda i energije da na javnoj sceni budu prezentovane istinski vrijedne umjetničke i naučne knjige, kao i da u „*opštoj besparici*“ obezbijedi ljubiteljima pisane riječi kvalitetan knjižni fond i omogući im susret sa eminentnim piscima iz zemlje i regiona.

Svojim posebnim, a možda i najvećim ostvarenjima smatra to što je uspjela da očuva tradiciju da se kreiranje književnog programa radi isključivo po kvalitetu, kao i angažman na unapređenju rada barske Biblioteke, koja danas slovi kao jedna od vodećih crnogorskih javnih, narodnih biblioteka.

Milin doprinos razvoju lokalne zajednice ogleda se u njenom velikom naporu da očuva književni krug u Baru, a saradujući sa zavičajnim piscima na promociji njihovih knjiga omogućila im je da svoj stvaralački opus predstave u drugim sredinama, na domaćim i inostranim festivalima. To se, neosporno, odrazilo i na dobar imidž lokalne zajednice, kao i na prosperitet kulture u Baru. Ostvariti sve ovo nije bilo lako, jer se u poslu često susretala sa raznim stereotipima. Naročito joj je rodni stereotip ranijih godina stvarao poteškoće pri napredovanju u karijeri, jer je, kao žena na rukovodećem radnom mjestu, često morala jačem polu da dokazuje da su njene ideje, mišljenja i prijedlozi ispravni. Smatra da se danas predrasude te vrste postepeno prevazilaze, a „*žene sve više dokazuju da su jednako sposobne kao i muškarci za obavljanje svih profila zanimanja*“.

Za Milin uspjeh nema tajne, bila je važna ljubav prema svom pozivu, upornost, jaka volja i dobra organizacija vremena da bi poslovne obaveze uskladila sa privatnim. Ženama koje vole književnost i umjetnost uopšte, posebno onima koje žele da se bave istim ili sličnim pozivom, poručuje da moraju istinski voljeti svoj posao, biti istrajne, dosljedne i staloženo prevazilaziti prepreke na putu ka uspjehu.

ZDRAVSTVO

Unaprijediti zdravlje žena i svih članova društva veoma je važan faktor za poboljšanje standarda samog društva. Potrebe žena, nedostatke sistema i smjerove razvojnih politika zdravstva najbolje poznaju same žene. U skladu sa Lokalnim akcionim planom za rodnu ravnopravnost na polju zdravstva planirane su razne promotivne i edukativne aktivnosti kako bi se poboljšalo zdravlje posebno osoba u ruralnim i seoskim sredinama, reproduktivno zdravlje žena; kako bi se unaprijedilo znanje stanovništva po pitanju prevencije pojedinih bolesti kao i po pitanju prava pacijenata. Opština Bar ima značajne uspjehe na polju poboljšanja zdravlja, a tome su doprinijele i žene istaknute članice zajednice. U nastavku ćemo predstaviti neke od njihovih priča.

U životu i u poslu treba sve raditi onako kako najbolje umijemo

Prim. dr sci. med. Milica Vuksanović, specijalistkinja medicinske biohemije – vlasnica Biohemijsko-mikrobiološke laboratorije „Dr Vuksanović“

Gospođa Milica Vuksanović je rođena u Požegi, Medicinski fakultet završila je u Beogradu, dok je specijalizaciju iz medicinske biohemije i postdiplomske studije završila u Zagrebu. Magistarski rad i doktorsku disertaciju odbranila je na Medicinskom fakultetu u Beogradu. Objavila je 32 naučna rada na domaćim i međunarodnim kongresima. Objavila je i tri knjige iz oblasti Kliničko-laboratorijske dijagnostike. U Baru živi i radi već 36 godina. Udata je i njenu porodicu čine suprug Vasilije, dvije kćerke: Draginja i Jelena i sin Savo.

Od malena je imala želju da se bavi ili medicinom ili stranim jezicima. Na kraju se ipak odlučila za medicinu. Poslije završenog fakluteta i završenog pripravničkog staža, došla je u Bar i radila u Domu zdravlja, gdje po svojoj želji započinje specijalizaciju iz medicinske biohemije. „Ja sam jednostavno želela da se bavim dijagnostikom i istraživačkim radom, a ta specijalizacija mi je to izdašno omogućila i nikad se nisam pokajala. I tada i sada sa zadovoljstvom radim svoj posao“, navodi dr Vuksanović.

U svom životu nailazila je na barijere i na nerazumijevanje, ali naučila je da slijedi svoje snove i da uspješno prevazilazi prepreke. Interesantan je primjer kada je posli-

Savjet za žene:

„Drage dame, procenite svoje sposobnosti, šta je to što najbolje možete da radite. Da li taj posao može biti ekonomski isplativ. Imate li tržište za svoje proizvode-usluge. Razgovarajte sa institucijama za razvoj ženskog biznisa, koje su spremne da vam pomognu. Ako sve to dobro procenite, hrabro krenite u posao, a uspeh će doći sam od sebe.“

je doktorata trebalo da ide na Evropski kongres kliničko laboratorijske dijagnostike u Finsku. Iako je njen odlazak dijelom finansiralo i Ministarstvo za nauku Crne Gore ipak nije naišla na razumijevanje od strane direktorice, koja nije dozvoljavala njen odlazak pod prijetnjom otkaza. Ovo je bio značajan momenat u Miličinoj karijeri, međutim neposlušni i odvažni karakter koji krase sve uspješne ljude nije joj dozvolio da prihvati zabrane i da se prilagodi situaciji kada smatra da je u pravu. Otišla je na kongres da predstavi svoj naučni rad. Svaka odluka ima i svoje posljedice tako da je po povratku dobila otkaz. Mnogi bi se obeshrabrili u ovoj situaciji, međutim Milica nije – započela je sudski spor koji je trajao tri godine da bi na kraju bio završen u njenu korist i ona se vratila da radi u Dom zdravlja dokazujući svima ispravnost svog postupka. Uspješne žene pomjeraju granice i ruše barijere. U te tri godine, koliko je trajao sudski spor, nije gubila vrijeme već je se bavila naučnim radom i pisanjem.

Prelomni momenat u karijeri dr Vuksanović bio je povratak u Dom zdravlja. Tada je zaključila da je potrebno da promijeni način rada jer joj je bilo usko i previše nestimulativno da radi posao gdje do izražaja nisu mogli doći ni njeno znanje ni njene sposobnosti, pa ni kreativnost. Ubrzo donosi odluku da napusti Dom zdravlja i krene u otvaranje svoje laboratorije. Bilo je to 1999. godina, teška vremena za privatan biznis, vrijeme neizvjesnosti, kada su zatvarane društvene firme, a privatne se još nisu razvile. Kao i uvijek i u ovaj poduhvat je ušla hrabro. Vrlo brzo laboratorija je došla na sam vrh po kvalitetu i efikasnosti u radu. Prepoznata u Crnoj Gori, regionu i šire, i do današnjeg dana je na vrhu, po opremljenosti, sa stručnim kolektivom, koji omogućava da se kvalitetno i efikasno uradi veliki broj biohemijskih i mikrobioloških analiza.

Svojim radom i zalaganjima znatno je doprinijela lokalnoj zajednici. Bila je odbornica u Skupštini opštine Bar i poslanica u Skupštini Crne Gore. Kao specijalistkinja medicinske biohemije razvijala je, u skladu sa mogućnostima, laboratorijsku dijagnostiku u Domu zdravlja, da bi naknadno u privatnoj laboratoriji, razvila dijagnostiku i omogućila izradu najkomplikovanijih analiza za građane Bara, a i drugih gradova Crne Gore i regiona. Da bi bila ovako uspješna u poslu značajna joj je bila podrška porodice jer „za sve uspehe u jednoj porodici, zaslužni su svi članovi. Uvek smo znali šta je čiji prioritet i pomagali jedni drugima“. Podrška porodice je ključ uspjeha i u porodičnom i u poslovnom životu. Danas svojim najvećim ostvarenjem smatra svoju djecu - koja su poput nje krenuli svojim životnim putem usavršavajući se lično i profesionalno; i svoje dvije unuke. Na drugom mjestu je i njen privatan biznis, laboratorija „Dr Vuksanović“ na koju je veoma ponosna i svoj posao i danas radi sa istim elanom kao i na početku.

Tajna uspjeha je ...

„Hrabrost, odlučnost da se krene u novi posao. U životu i poslu, treba sve raditi onako kako najbolje umemo. Pratiti napredak struke i nauke i tako biti u toku svih novih dešavanja. Poštovati ljude sa kojima radiš i saraduješ i iznad svega razumeti i poštovati ljude za koje radiš posao - pružaš usluge. Biti profesionalna i poštovati rokove. Stara poslovnica kaže: „Ne čini drugome, ono što ne želiš da drugi tebi čine“. To je bio i ostao moto mog načina života.“

Neka vaša profesija kao i vaš život imaju jasnu misiju

***Prim. dr med. Vesna Keca Đokvučić
načelnica Ginekološko-akušerskog
odjeljenja u Opštoj bolnici Bar***

Dr prim. Vesna Đokvučić, više poznata kao dr Keca, rođena je u Baru, gdje je završila osnovnu školu i gimnaziju sa diplomom „luče“. Medicinski fakultet i specijalizaciju iz ginekologije i akušerstva je završila u Beogradu. Karijeru ginekološkinje-akušerke započela je u Opštoj bolnici u Baru, gdje i danas radi. U posljednjih devet godina načelnica je Ginekološko-akušerskog odjeljenja. Na domaćim i međunarodnim kongresima objavila je 32 naučna rada iz oblasti ginekologije, a edukaciju je sticala i na brojnim seminarima i kongresima na prostoru bivše Jugoslavije i u inostranstvu.

Medicina je oduvijek bila Vesnina želja i cilj kojem je stremila. Još u osnovnoj školi je znala da će to biti njena velika ljubav, njen izbor i životni poziv. Vesna potiče iz ugledne porodice koja je usmjeravala na pravi put i bila podrška njenim ambicijama. „*Moji roditelji su bili obrazovani i savremeni, nikada me nisu sputavali po pitanju školovanja i izbora profesije*“, navodi ona. Svjesna je bila da medicina zahtijeva određena odricanja kada je u pitanju privatan život, i da je uloga ginekološkinje-akušerke jedna od najvažnijih i najtežih u medicini. Međutim, ljubav prema ovom poslu opredijelila je upravo za ovu specijalizaciju. U toku samog napredovanja u karijeri nikada nije osjetila neku značajnu barijeru. Znala je da naprijed može ići samo svojom zaslugom, predanošću, ambicijama i iskrenom ljubavlju prema poslu. Nesebično je unosila sebe u

„Tajna mog uspjeha je u velikom radu, kontinuiranoj edukaciji i praćenju trendova“.

posao kojim se bavi i često poslu podređivala privatne obaveze, pa granica između njenog privatnog i poslovnog života nije lako uočljiva: „*Moj telefon nikada nije isključen, svojim pacijentkinjama sam uvijek dostupna, i rado im pružam podršku i sigurnost i izlazim u susret. Porodaj ili drugi hitan slučaj nipošto ne smije da mari za moje slobodno vrijeme. Ovo su situacije na koje u samom izboru profesije i samoj odluci morate biti spremni. A spremni ste onda kada mnogo volite ovaj posao*“.

Izuzetno odgovoran i važan posao ginekološkinje–akušerke dr Keca obavlja već trideset godina, a sva zdravo rođena djeca predstavljaju njeno najveće ostvarenje. „*Osjećaj da sa pacijentkinjom koja je u drugom stanju, iznesete devet mjeseci u brizi, stalnom kontaktu i prijateljskom odnosu, pruža neopisivu radost koja kulminira u trenutku kada beba dođe na svijet i kada je pružite njenoj majci u naručje. To su divni trenuci koje u ovom poslu proživljavate sa svakom majkom*“. U svom poslu srijetala se i sa teškim trenucima kada je u pitanju zdravlje majke i beba: „*Iako ste svjesni da nekad ne možete na sve da utičete i da je stvar van vaše moći i kontrole, osjećaj je izuzetno težak*“.

Izvan bolnice koja predstavlja njenu „*drugu kuću*“, Vesna je aktivna i u polju politike. Odbornica je u Skupštini opštine, članica Glavnog odbora DPS-a. Svestrana je ličnost koja izuzetno ozbiljno shvata svoju ulogu u društvu i svoju obavezu da društvu doprinese ličnim zalaganjem u domenu svog djelovanja. Ženama savjetuje da se obrazuju i proširuju znanje i vidike u domenu svog interesovanja i djelovanja; da budu samostalne, samosvjesne i ekonomski nezavisne.

Ne plašite se izazova

***Dr Gina Masoničić
specijalistkinja Interne medicine,
vlasnica PZU „Dr Masoničić“***

Gospođa Gina Masoničić je po zanimanju ljekarka, specijalistkinja interne medicine. Za bavljenje ljekarskim pozivom odlučila se zbog svega pozitivnog što ova profesija nosi: velike humanosti, osjećaja da se može pomoći čovjeku, osjećaja brige o nečijem zdravlju, o nečijem životu. Da ovaj poziv izuzetno voli, pokazuje i činjenica da se dr Gina ne zadržava samo u strogim okvirima radnog mjesta, već 2001. godine osniva nevladinu organizaciju NVO „Povjerenje“ koja se bavi socijalnim i humanitarnim radom. Doktorica Masoničić je trideset godina radila u državnoj službi, međutim kako je 2011. godine reformom primarne zdravstvene zaštite ukinuto njeno radno mjesto kao specijalistkinje interne medicine u Domu zdravlja, i ponuđena jedina moguća, a za nju neprivlačna opcija, da bude izabrani ljekar, proglašena je tehnološkim viškom. Znanje, iskustvo i značajna afirmacija nisu dozvolili da sticaj okolnosti označi kraj profesionalne karijere, pa je došla na ideju da samostalno započne da radi i ubrzo je otvorila Privatnu zdravstvenu ustanovu – specijalističku ordinaciju interne medicine „Dr Masoničić“. Pored ljubavi prema izabranoj profesiji i egzistencijalni razlozi (majka dva sina,

„Ranije sam često slušala da privatnici nemaju slobodno vreme i činjenica je da je tako, stalno ti se čini da moraš još nešto da uradiš. Ali, ako si svesna svojih mogućnosti i ograničenja i da je tvoj život u tvojim rukama, sve se može organizovati i odgovoriti svim obavezama: pre svega obavezama porodične žene (majke, supruge, ćerke, snahe, prijateljice, dugarice), lekarke profesionalke i društvene radnice“.

suprog koji je tada bio na birou rada) takođe su uticali na to da se „*krene od početka*“. Pretvorila je stan u poslovni prostor i otvorila privatnu ordinaciju, te nastavila da radi „*ono što najviše voli i najbolje umije*“.

Glavna barijera za započinjanje sopstvenog poslovanja za doktoricu Ginu bila su finansijska sredstva. Kao ključni momenat i pozitivan impuls u odluci da se osmjeli na otvaranje privatne zdravstvene ustanove, ističe konkurs BSC Bar za kreditnu podršku po povoljnijim uslovima. Baš tih dana dvoumljenja izašao je konkurs i doktorica je prepoznala u tome šansu. Uz pomoć kreditnih sredstava uspjela je da reguliše sva potraživanja i obezbijedi uslove za rad i dobijanje dozvole za rad od Ministarstva zdravlja.

Ono što joj je prilikom otvaranja PZU bilo veliki problem, jeste „*papirologija*“ – razne dozvole, odobrenja, saglasnosti, koje često zavise od pojedinca i za čije pribavljanje treba dosta vremena. Sve u svemu, puno je značila podrška

“Tajna mog uspeha su dobri ljudi kojima sam okružena - moj muž i deca, porodica, prijatelji, pa i nepoznati ljudi. Poslovice kaže: čini dobro i kad se ne vidi - mislim da sam činila i nikada nisam očekivala da mi se nešto plati i vrati protivusluga, ali mi se sve dobrim vratilo, kad mi je bilo najteže“.

porodice i prijatelja i kada je konačno sve završeno, ordinacija je počela da radi, a doktorica Gina je dobila priliku da nastavi svoj rad, sa više slobode da širi horizonte svog interesovanja u okviru struke, proučava razna inovativna rješenja u medicini, organizuje seminare u ovoj oblasti, omogućava drugim ljekarima da posjećuju njenu ordinaciju i dobiju dan za svoje stručne preglede. Jednom riječju, ono što joj je omogućila dugogodišnja praksa i znanje, sad je u stanju da pruži na lično svom terenu, uz razriješene ruke za dodavanje propratnih medicinskih usluga, programa iz oblasti zdravstvenog prosvjećivanja, kao što su npr. program „*Pitaj doktora*“, kao i brojne akcije: besplatno mjerenje pritiska, šećera, preventivni pregledi dojki, štitaste žlijezde i sl. U sadašnjem trenutku najvećim ostvarenjem smatra mogućnost da i dalje obavlja posao koji voli, i „*kroz koji živi*“, da bude na usluzi svojim pacijentima, uvijek im nesebično dodijeli savjet, lijepu riječ i iskrenu brižnost. S druge strane, nezizmjernu satisfakciju joj predstavlja povjerenje i prijateljski odnos koji joj pacijenti ukazuju. Ovakav odnos sa pacijentima – kako kaže, dobrim ljudima sa kojima je okružena – kao i podrška najbližih, predstavljaju tajnu uspjeha dr Gine.

Kao najveći stereotip koji je ranije važio u medicini navodi onaj da je medicina posao za muškarce. „*Ali danas sve više žena završava medicinu. Činjenica je da pojedine grane medicine, npr. hirurške grane zahtevaju sem velikog znanja, psihičke stabilnosti i veliki fizički napor, ali ima sve više žena koje se bave i tim granama medicine. Savet za žene bi bio da se ne plaše izazova. Pre svega moraju da se edukuju, da imaju saznanja o preduzetništvu, jer mogu biti najbolje u svojoj oblasti, ali tržište ima svoje zakonitosti, sa kojima nismo upoznati. Meni je mnogo značio rad i sve moguće edukacije u NVO sektoru*“.

Tajna uspjeha je u uspješnoj komunikaciji sa ljudima koji vas okružuju

Ganimete Hodža
*specijalistkinja opšte medicine,
Dom zdravlja u Ostrosu*

Dr Ganimete Hodža je specijalistkinja opšte medicine i radi u Domu zdravlja Bar - zdravstveni punkt Ostros. Rođena je 1960. godine u Klini, na Kosovu, Medicinski fakultet završila je 1987, a te godine se udala u Vladimiru, gdje i danas živi. Majka je dvoje djece. Stalni posao u Domu zdravlja Bar dobila je 1997. godine i od tada radi na ruralnim područjima Pečurice i Ostros. Specijalizaciju opšte medicine sa odličnim uspjehom je završila 2007. godine, a 2011. je dobila licencu za praksu Ljekarske komore Crne Gore.

Izbor profesije opredijelio je njen „*veoma izražen osjećaj humanosti i želja da pomogne bolesnima, da liječi ili ublažava njihovu bol*“. Ganimete se može pohvaliti nesebičnim radom i zalaganjem, profesionalnošću i angažovanjem u lokalnoj zajednici. Tajnom svog uspjeha smatra „*upornost, rad i uspješnu komunikaciju sa ljudima koji me okružuju*“. U dogovoru sa lokalnom zajednicom uspjela je da u Ostrosu organizuje skupove i predavanja o diabetesu, zdravim stilovima života, tumoru dojke i slično.

S obzirom na to da radi u Ostrosu, ruralnom području opštine Bar do kojeg je teško doći zbog udaljenosti i loše putne infrastrukture, posebne barijere u njenom poslu bile su vremenske neprilike koje je u određenim situacijama trebalo prevazići. Udaljenost pacijenata do kojih je hitno trebalo doći je takođe bio veliki problem koji je ona u saradnji sa lokalnom zajednicom morala rješavati. Navodi kako su prije četiri godine usljed vanrednog stanja zbog snijega, putevi bili neprohodni, pa

se morao naći način da se bolesnici prebace do barske bolnice. Na sreću, saradnjom lokalne policije i mještana, ovo je uspješno završeno.

U svom poslu Ganimete je nailazila na razne prepreke bilo socijalne, vjerske ili neke druge, ali ih je svojom upornošću i sposobnošću uspješno prevazilazila. Svoj vrijedan rad, prijateljski odnos sa mještanima i prihvaćenost kod istih smatra svojim najvećim ostvarenjem. Takođe, smatra da je sopstvenim zalaganjem velikim dijelom iznudila donaciju međunarodne organizacije TIKa (Turska) kojom je opremljena ambulanta u Ostrosu, kao i donaciju mještana koji žive u inostranstvu za kupovinu kola za patronažu i sanitetskog vozila. Ove dvije stvari smatra svojim najvećim doprinosom lokalnoj zajednici, dok je afirmaciju svog zalaganja dobila u posjeti ministra zdravlja ostroškoj ambulanti.

„Uloga doktorice mora biti dobro usklađena sa ulogom majke i supruge jer ova profesija nekad nosi prekovremene radne časove“. Ganimete ima potpunu podršku i razumijevanje porodice, što joj upravo i omogućava da se na pravi način posveti poslu. Ženama savjetuje da budu vrijedne čim god da se bave, da biraju posao koji vole i za koji imaju afiniteta, da poslovni život dobro usklade sa privatnim i dobro organizuju vrijeme.

KULTURA, MEDIJI I SPORT

Kultura, mediji i sport prepoznati su po značaju kao posebna oblast u kojoj je potrebno preuzeti dodatne mjere i aktivnosti kako bi se postigao zadovoljavajući nivo stanja rodne ravnopravnosti. Kroz medije se vrši informisanje javnosti o stanju i potrebama za razvoj rodne ravnopravnosti, pa je samim tim važno edukovati novinarke i novinare o korištenju rodno senzitivnog jezika, kao i o samom programu, mjerama i aktivnostima za razvoj rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Kultura, mediji i sport imaju značajnu ulogu u kreiranju javnog mnjenja po ovom pitanju, pa mogu znatno doprinijeti eliminaciji stereotipa i predrasuda u našem društvu, kao i afirmaciji ženskog stvaralaštva. Programom rodne ravnopravnosti u ovoj oblasti predviđene su aktivnosti poput: razvoja medijskih programa koji se bave ovom problematikom, otvaranja novih rubrika za žene u lokalnim glasilima, ustanovljivanje godišnjih priznanja za žene, kao i održavanja izložba, sajмова i manifestacija kulturnog stvaralaštva žena. Na polju sporta, potrebno je kreirati podsticajne politike za razvoj sporta za žene kao i za eliminisanje stereotipa vezano za tradicionalnu podjelu sportova na „muške“ i „ženske“. U nastavku navodimo priče uspješnih žena iz opštine Bar, koje pomjeraju granice tradicionalnog razmišljanja i koje su uspjele da afirmišu svoj rad i stvaralaštvo.

Slijedite svoj san i budite uporne da ga ostvarite

*Anastazija Miranović
istoričarka umjetnosti*

Gospođa Anastazija Miranović rođena je Kotoranka koja niz godina živi i radi u Baru. U posljednjem periodu radno je angažovana na Cetinju kao direktorica Uprave za zaštitu kulturnih dobara Crne Gore. Njena profesija je umjetnost – istoričarka je umjetnosti, sa zvanjem muzejske savjetnice, likovna kritičarka, modna dizajnerka, magistarka kulturnog turizma, i trenutno doktorantkinja iz iste oblasti na Fakultetu za turizam u Baru. Gospođa Miranović je takođe predsjednica i članica mnogih udruženja – predsjednica je „Organizacije žena Bara“, aktuelna „Dama kamelija“, članica Rotary kluba Bar, članica Međunarodnog savjeta muzeja (ICOM) - mreže koja objedinjava preko 30.000 profesionalaca iz ove oblasti, Međunarodnog savjeta za zaštitu spomenika i istorijskih mjesta (ICOMOS-a), predsjednica Školskog odbora Škole za osnovno muzičko obrazovanje „Petar II Petrović Njegoš“ u Baru, članica Upravnog odbora Fondacije „Petar Lubarda“, počasna članica FRAMOG-a (društva Njemačko – crnogorskog prijateljstva sa sjedištem u Nirnbergu), članica Matice crnogorske - barski ogranak itd... U politici je angažovana kao odbornica DPS-a u Baru, član Glavnog i Izvršnog odbora DPS-a Crne Gore, članica Predsjedništva ŽAD-a (Ženske alijanse DPS).

Anastazija je po prirodi svestrana i kreativna osoba pa ju je to i podstaklo da za profesiju i dodatne angažmane izabere polje kulture i umjetnosti. „Odrastanje u Kotoru, uticaj rodi-

*„Tajna mog uspjeha je u velikom radu,
kontinuiranoj edukaciji i praćenju trendova.“*

telja, posebno majke, koja je i sama vrlo talentovana i kreativna osoba, kreativnost i osjećaj za estetiku - uticalo je da se opredijelim da istorija umjetnosti bude moja profesionalna vokacija. Dakle, lična predispozicija, porodica i sredina su odlučujući faktori, u mom slučaju“.

Nakon odluke u kojoj oblasti želi da radi usmjerila se na edukaciju tako da je njen put do primarnog zanimanja bio usmjeren od početka kroz njene predispozicije i kroz obrazovanje.

Prelomna tačka u Anastazijinom životu bila je njena odluka da se pored istorije umjetnosti, bavi i modnim dizajnom u momentu kada su, po njenoj procjeni, bili sazreli uslovi za to. Vjetar u leđa dala joj je porodica koja ju je u potpunosti podržala. „Porodica je ključna za ovakve odluke, ona je taj vjetar u leđa, neko ko će u pravom momentu podržati, pomoći, podstaći“, navodi Anastazija.

Do sada je organizovala i prezentirala nekoliko modnih kolekcija: „Crno ili Bijelo“, „Sjaj Mediterana“, „Noć u slavu vijeka“, „Kaputom kroz stilove“, „Dolce Vita“, „Pod kapom Njegoševom“ i „Ukus božanskog“. U svom umjetničkom izražaju reflektuje kulturu i tradiciju Crne Gore i pri tome se koristi savremenim, modernim i kreativnim pristupom istoriji i umjetnosti.

Svojim radom i zalaganjima dala je znatan doprinos lokalnoj zajednici koji se ogleda u podizanju na viši nivo kulturno-umjetničkog života grada, doprinosu očuvanja kulturnog nasljeđa i u osnaživanju žena da ispolje svoje kreativne sposobnosti. Kroz svoje angažmane u NVO sektoru tj. preko Organizacije žena Bara i Rotary kluba organizovala je i učestvovala u brojnim projektima i programima humanitarne prirode kao i u akcijama očuvanja kulturnog nasljeđa lokalne zajednice poput sajмова, izložbi i drugih manifestacija.

Umjetnost je polje djelatnosti u kojem se podjednako ostvaruju i žene i muškarci, pa nije imala priliku da naiđe na stereotipe vezane za njeno zanimanje, kao ni na ozbiljnije barijere. Na drugoj strani, u bavljenju politikom nailazila je na prepreke. „U crnogorskom društvu žena je još uvijek primarno prepoznata u ulozi majke i domaćice. Srećom, ja u svojoj porodici nemam takvih predrasuda, čak sam aktivna sudionica seminara - radionice za žene - trenerice u političkim partijama, koji podrazumijeva veću participaciju i osnaživanje žena u politici“. Zbog brojnih angažmana, a posebno političke prirode često je morala da vodi računa o ravnoteži između privatnog i poslovnog života. Smatra da je samo uz dobru organizaciju i uz pomoć svih članova porodice postizala pravi balans.

Najvećim ostvarenjem u životu Anastazija smatra svoju djecu i roditeljstvo. U profesionalnom smislu misli da još nije dosegla svoje najveće ostvarenje. Tajna njenog uspjeha je „snaga ličnosti, velika kreativna energija, jasno postavljen cilj, kredibilitet/kapacitet da se on ostvari, jaka volja i upornost. Kao preduslov za sve to su znanje, talenat i srećne okolnosti, uz podrazumijevajuću podršku porodice“. Stoga je njena preporuka za sve žene koje žele da se bave umjetnošću kao zanimanjem „da slijede svoj san i da budu uporne da ga ostvare!“

Slijedite svoj talenat

*Radmila Vojvodić
pozorišna rediteljka*

Gospođa Radmila Vojvodić je pozorišna rediteljka, dramska spisateljica i univerzitetska profesorica. Na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu diplomirala je režiju 1985. godine i na istom fakultetu započela univerzitetsku karijeru 1988. godine. Režirala je u mnogim referentnim pozorišnim kućama nekadašnjeg jugoslovenskog kulturnog prostora tekstove klasične i savremene dramaturgije. Predstave koje potpisuje Radmila Vojvodić učestvovala su i nagrađivane su na brojnim festivalima. Radmila je autorka drama „Princeza Ksenija od Crne Gore“ (1993), „Montenegrini“ (1998) i „Montenegro blues“ (2005) i „Everyman Djilas“ (2013). Predsjednica je Udruženja dramskih umjetnika Crne Gore (UDUCG) i osnivačica časopisa za Pozorišnu umjetnost i kulturu GEST (1999). Dobitnica je stručnih i društvenih nagrada i priznanja i najviše državne Trinaestojulske nagrade (1997). Redovna je profesorica na Studijskom programu za pozorišnu režiju i dekanica na Fakultetu dramskih umjetnosti na Cetinju. Članica je Dukljanske akademije nauka i umjetnosti, a početkom aprila predložena je, većinom glasova članova Senata, za rektorku Univerziteta Crne Gore za mandatni period od 2014. do 2017. godine.

Ljubav prema umjetnosti podstakla je gospođu Vojvodić da se bavi ovim zanimanjem. Barijere na koje je nailazila tokom izbora profesije ogledale su se u izvjesnom početnom nerazumijevanju kod roditelja. Ovo nerazumijevanje bilo je uzrokovano brigom, s

„Tajna mog uspjeha je u istinskoj posvećenosti profesiji, bez slavloljublja, bez obzira na uspješnost.“

obzirom na to da umjetničke profesije nose neizvjesnost karijere. Ipak, Radmila je bila izuzetno dobra učenica, odgovorna i samostalana osoba, pa je brzo zadobila povjerenje roditelja. Ali, čak i da nije, kako kaže, svejedno bi isto izabrala i otisnula se za vlastitim uverenjima jer smatra da ne postoje neprebrodive prepreke ukoliko vjerujete u vlastite talente.

Ključni momenat u njenoj karijeri bio 1992/1993. godina kada je u jeku rata i raspada Jugoslavije prekinula univerzitetsku karijeru na Fakultetu dramskih umjetnosti u Beogradu i došla da živi u Podgoricu gdje nije postojao ni fakultet, a tih godina ni pozorište, jer je CNP uništeno u požaru... Tada je odlučila da piše i napisala prvu dramu „Princeza Ksenija od Crne Gore“, koja je postala kulturna predstava crnogorske pozorišne scene i svojevrsni fenomen političkog teatra kod nas.

Svojim najvećim ostvarenjem Radmila smatra materinstvo, dok za najznačajnije među profesionalnim ostvarenjima ne može da se opredijeli. U Baru se svojevremeno bavila festivalom „Barski ljetopis“, ali pošto je zbog posla vezana za Podgoricu i Cetinje, smatra da se ne može pohvaliti značajnijim doprinosom barskoj lokalnoj zajednici. Ipak, potiče iz poznate barske porodice i samim svojim dostignućima (radom u teatru, pišući i režirajući, baveći se temama koje nas se tiču, kroz pedagošku misiju u visokom umjetničkom obrazovanju...) može se konstatovati da „krasi“ grad Bar. Kao stereotip na koji je naišla navodi sljedeće: „*Kad sam ja diplomirala, to je bila dominantno muška profesija, a ženama je prirođenije da budu glumice*“.

S obzirom na brojne obaveze, Radmila se trudi da bude što više u harmoniji sa sobom i što solidarnija sa ljudima sa kojima živi i radi. Smatra da je bitno da u svemu što radite slijedite sebe i svoje istinske sklonosti!

Na „muzičkoj ljestvici uspjeha“ postoje prepreke, ali nisu nepremostive kada imate jasnu odluku o svom pozivu

Aleksandra Vojvodić-Jovović
direktorica ŠOMO
„Petar II Petrović Njegoš“

Sopranistkinja, mr Aleksandra Vojvodić-Jovović rođena je 06.03.1975. godine u Baru. Muzičko obrazovanje započela je u rodnom gradu, u školi za osnovno muzičko obrazovanje „Petar II Petrović Njegoš“. Zatim završava Srednju muzičku školu „Vasa Pavić“ u Podgorici i to dva odsjeka: teoretski i odsjek solo pjevanja u klasi profesorice Larise Dašić-Simović. Muzičku akademiju – teoretski odsjek završila je na Cetinju, nakon čega upisuje Muzičku akademiju u Sarajevu, odsjek solo pjevanja u klasi primadone profesorice Radmile Bakočević, na kojoj je diplomirala 2006. godine. Magistrirala je 2013. godine u klasi mr Aleksandre Ristić. U međuvremenu je radila kao profesorica solfeđa, teorije muzike i dirigovala je horom niže muzičke škole u Baru. Sada radi kao direktorica ŠOMO „Petar II Petrović Njegoš“ Bar, a predaje i solo pjevanje u školi za muzičke talente „Andre Navara“ u Podgorici i aktivna je na muzičkoj sceni Crne Gore. Dobitnica je mnogih nagrada od kojih su najvažnije prva nagrada na republičkom takmičenju i druga nagrada na međunarodnom takmičenju „Petar Konjović“ u Beogradu. Iza sebe ima veliki broj nastupa i solističkih koncerata u Crnoj Gori, i inostranstvu. Na njenom repertoaru se mogu naći operске i arie iz oratorija, ruske romanse, solo pjesma dvadesetog vijeka, i crnogorske solo pjesme koje sama aranžira za operско pjevanje i glas. Snimila je CD album „Korijeni“, na kojem se nalaze tradicionalne crno-

„Tajna mog uspjeha je u jasnoj viziji, bezrezervnom zalaganju, dobroj organizaciji i istinskoj ljubavi prema poslu, životu i ljudima koji me okružuju.“

gorske pjesme obrađene za akademski glas u New age stilu. Sa kolegom Aleksandrom Basarabom obradila je i himnu Bara, a zatim je ekranizovala.

Aleksandra je još kao djevojčica pokazivala izuzetan talenat za muziku, koji su već na samom prijemnom ispitu u nižoj muzičkoj školi profesori prepoznali. U školskim horovima je često bila solistkinja, a uporedo sa pjevanjem, učestvovala je i u brojnim sekcijama, od dramske do recitatorske. Uslijedili su zavidni rezultati njenog muzičkog obrazovanja i brojne nagrade na takmičenjima, što je motivisalo da ide dalje na više nivoe obrazovanja. Na svojoj „muzičkoj ljestvici uspjeha“ nije nailazila na neke značajne prepreke, uvijek se vodila svojim talentom, ljubavlju prema muzici i sa jasnom odlukom o svom pozivu, te je onda kao logičan slijed događaja nastupio upis na muzičku akademiju i muzička karijera. Na ovom profesionalnom putu nailazila je na probleme neshvatanja pojedinih ljudi iz branše kojima su smetale bilo kakve promjene i noviteti. Na njenu sreću, bilo je i onih plemenitih, naprednih koji su znali da ocijene njene kvalitete i svesrdno joj pomognu da nastavi dalje. Sada uživa u poslu kojim se bavi, i istovremeno u brojnim ulogama koje ima: solistkinje, pedagoškinje, menadžerke, domaćice i iznad svega, majke troje djece. „*Usklađivanje svih ovih uloga nije lako, ali uz podršku supruga i razumijevanje porodice sve se postigne*“, ističe Aleksandra. Najdraža stvar u životu joj je što se ostvarila kao majka i što se poslije brojnih poslovnih obaveza vraća kući svojoj djeci i mužu. Aleksandra smatra da je žena stub porodice i društva, a da bi bila jaka da izdrži sve prepreke u životu, mora biti obrazovana i samostalna. Pored porodice koju je oformila, muzika je njeno najveće ostvarenje u profesionalnom smislu. Bez nje ne bi mogla da bivstvuje, ni da stvara. U muzici izdvaja operu kao najljepšu umjetnost. „*Što se tiče mog zanimanja, jasno je da u Crnoj Gori nikada nije postojala opera. Da bih ljudima otkrila čari najveće i najljepše umjetnosti - opere i operskog pjevanja, počela sam sa edukacijom publike, tako što sam krenula od poznatog ka nepoznatom*“ - ističe Aleksandra. Na akademiji je izučavala solo pjesme iz cijelog svijeta i uvidjela da naši kompozitori nisu obrađivali izvorne pjesme, što je odavno tradicija u inostranstvu – da se tradicionalne pjesme obrade za operско pjevanje. Odlučila je da obradi crnogorske izvorne pjesme na moderan način i kao solo pjesme (glas, klavir). Snimila je i muzičke spotove, kako ističe, namjerno, da bi privikla publiku i navikla je na ovu vrstu pjevanja. Njena ideja je zaživjela. Otvorila je odsjek pjevanja u nižoj muzičkoj školi, u kojoj vrši funkciju direktorice. Posebnu radost joj predstavlja što svake godine dvadesetak učenika upisuje solo pjevanje. „*Ova djeca će se ili baviti pjevanjem, ili će biti buduća obrazovana publika koja će voljeti ovu vrstu umjetnosti*“. Aleksandra vodi školu koja broji 35 zaposlenih i 427 đaka. „*Sva energija i vrijeme koje ulažem u pedagoški rad isplate se kada na kraju godine sumiram rezultate sa nastupa i takmičenja*“. Predaje solo pjevanje i u školi za muzičke talente „Andre Navara“ u Podgorici, gdje radi sa djecom koja su već odredila da prate njen primjer tj. da im operско pjevanje bude profesija. „*Polazem nadu u buduću crnogorsku operско pjevanja. I krećem dalje, spremam svoj sljedeći korak, u nadi da ću postići i krajnji cilj. Sada imam svoju vjernu publiku, puno toga sam odradila, a još puno stvari ću tek da odradim. Moja borba za ovu vrstu umjetnosti i moj život u njoj još traju. I neću odustati*“ – odlučna je Aleksandra.

Laganim, ali sigurnim usponom koračajte do cilja

*Vanja Pantović
osnivačica baletske škole
„Princeza Ksenija“*

Gospođa Vanja Pantović je profesorica muzike, osnivačica je i direktorica baletske škole. Veoma poštuje umjetnost Riharda Wagnera i njen fokus u radu je usmjeren na istraživanje svih segmenata rada ovog velikana, koji u velikoj mjeri oblikuje njen profesionalni i privatni život. Gospođa Pantović je udata i ima sina koji je uspješan student istorije umjetnosti. Potreba da kreativnost pretoči u konkretan rezultat i da slijedi svoje instikte podstakla ju je na izbor profesije.

Barijere su sveprisutne u našem društvu tako da ih je bilo mnogo i u njenom poslu. U prvom redu barijera oko realizacije zakonom predviđenih normi, koje su u primjeru Vanjine škole, kao prve privatne obrazovne ustanove, bile teško valorizovane. Morala je čak da vodi sudski postupak i da sukcesivno stvara pretpostavke za unapređenje rada škole. „*To su bila teška vremena. Oduzela su mi čitavu deceniju. Od 2010. godine, sve je došlo na svoje mjesto. „Princeza“ je dobila subvencije i krenula u fazu pune stabilizacije*“ ističe Vanja.

Vanja uživa u svojoj profesiji i vođenju svoje privatne škole baleta. Atmosfera

na časovima iz dana u dan neprestano podstiče nove razvojne projekte. Vjetar u leđa joj je konstanta u radu škole – „*Moje princeze inspirišu, a njihova predanost radu i napretku uvijek je najbolji pokre-*

Savjet za žene:

„Dobra strategija je ključ uspjeha. Besprekoran plan i priprema za svaki dan! Agenda sa dobro osmišljenim svakim korakom. Jako je važan i rad na sebi. Konstantan. Unapređenje vlastitih resursa. Čitanje, čitanje, poznavanje stranih jezika.“

tač“. U profesionalnom smislu za Vanju najveće ostvarenje predstavlja osnivanje škole, „svi njeni uspjesi čine „veliku koreografiju“

“Tajna mog uspjeha je upornost, neposustajanje, spremnost da se do cilja ide laganim ali sigurnom usponom“.

koja ima neprestani rast. Sve premijere, svi boravci na prestižnim festivalima u inostranstvu dio su istog veličanstvenog uspjeha“. Doprinos lokalnoj zajednici je također dio konzistentnog rada, koji traje 13 godina. Kultivisanje velikog broja mladih, i šire, njihovih porodica, publike, predstavlja veliki zadatak, suptilan, a težak i odgovoran. Balet je sam po sebi umjetnost, koja traži visok stepen edukovanosti u najširem smislu. Nedostatak muških igrača u zemlji, koja baštini herojsku tradiciju, u kojoj muškarac ne može obući baletski kostim, predstavlja najveći stereotip. Neki dječaci koji su se odvažili da uđu u baletsku salu brzo su bili pod pritiskom sredine. Sa druge strane, oni, koji su izdržali, već su dobili nagradu - angažman i lijepu budućnost.

Ravnoteža između Vanjinog privatnog i poslovnog života je uvijek u disbalansu, ali se trudi da sve postigne. „Veliki naponi odnose velike žrtve. Ja sam već duže vremena u mašineriji koja mi ne daje ni trenutak predaha. Naravno, trudim se da sve stignem“, kaže Vanja.

Spojite lijepo i korisno

*Jovanka Ljubenko-Matunović
osnivačica umjetničkog kluba
galerije „Vega“*

Gospođa Jovanka Ljubenko-Matunović je diplomirana novinarka-politološkinja. Diplomirala je na Fakultetu političkih nauka u Beogradu. U profesionalnoj karijeri bila je glavna i odgovorna urednica Radija, dopisnica „Pobjede“, a 2000. godine je osnovala privatnu galeriju u Baru. Dugo vremena je radila kao novinarka i u svojoj profesiji imala je „stalno radno mjesto“, međutim devedesete godine su uticale na nju da promijeni svoje životno opredjeljenje. Činilo joj se da kvalitet novinarskog posla u tom periodu nije bio vrednovan. Napustila je posao u potrazi za novim zanimanjem koje bi bilo „dobro za dušu, lijepo za okolinu, a istovremeno i isplativo“.

Ideja o bavljenju kulturom *„Tajna mog uspjeha je upornost i volja“* uvijek je postojala kod nje, jer se još pri izboru fakulteta dvoumila da li da se opredijeli za novinarstvo ili za sociologiju kulture. Jovanka tada nije izabrala svoj sadašnji poziv, međutim njen poziv je kasnije izabrao nju. Kako je bavljenje kulturom tumačeno kao neisplativo samo ljubav prema umjetnosti podstakla ju je da osnuje galeriju. Prva velika izložba, maja 2001. godine, koja je okupila više stotina posjetilaca u najstarijoj ulici u Baru, predstavlja ključni momenat u Jovankinoj karijeri koji je podstakao na dalji rad i pričinio joj osjećaj ispunjenosti i satisfakcije. Nakon ovakvog uspjeha iskustvo njene galerije podstaklo je dva studenta da napišu svoj magistarski rad na temu: „Kultura kao potencijalni osnov za biznis“. Može se reći da je na primjeru svojeg iskustva Jovanka

pomjerila granice tradicionalnog viđenja kulture. Otvaranje njene galerije i interesovanje koje je ona izazvala podstaklo je i druge ljude na otvaranje galerija u Baru što je znatno unaprijedilo kulturni ambijent ovog grada.

Najvećim ostvarenjem u svom radu Jovanka smatra projekat „Novo lice stare ulice“, objavljenu knjigu, dok kao svoj najveći doprinos lokalnoj zajednici ističe uređivanje prostora ispred galerije u ulici Maršala Tita -postavila je klupu, skulpture, izradila katalog ulice bez dotacija i pomoći.

Savjet za žene:

„Obavezna doza samopouzdanja, odlučnosti i malih pomaka ka željenom cilju!“

Stereotipom smatra mišljenje da se oblast umjetnosti vezuje za osobenjake bez značajnijih organizatorskih sposobnosti, što u konkretnom primjeru nije slučaj. Nije imala prilike da se srijeće sa rodnim stereotipima i tvrdi da su žene u njenom poslu ravnopravne sa muškarcima. Jednako ne voli privilegije za žene, kao što ne voli barijere: „*Niko ne treba da traži privilegije ukoliko ih sam ne zaslužuje*“.

Ravnotežu između privatnog i poslovnog života Jovanka uspostavlja dobrom organizacijom, podjelom na racionalni dio života i smisleniji angažman u korist zajednice.

Volontirajte, odradite dobru praksu - jedino tako ćete znati šta vas očekuje u poslu

Vesna Šoškić
novinarka

Matična kuća u kojoj je gospođa Vesna Šoškić počela poslovnu karijeru i prvi put se susrela sa novinarstvom je Radio Bar. U ovoj radio stanici, jednoj od najstarijih u Crnoj Gori, naučila je mnogo, što joj je kasnije značajno pomoglo u brojnim angažmanima, koji su direktno ili indirektno u vezi sa medijima i novinarstvom. I danas ona radi u ovoj kući kao urednica i novinarka dok od 1999. godine kontinuirano radi i kao voditeljka književnih tribina u Narodnoj biblioteci „Radosav Ljubomir“, u Podgorici, a od 2000. godine kao dopisnica Televizije Crne Gore (TVCG) iz Bara.

Vesna je profesionalnu karijeru započela kao spikerka u Radio Baru. Poznata novinarska imena, prije svega, Veselin Tomović i Darko Šuković, radili su u ovoj informativnoj kući i njihov uticaj i povjerenje koje su joj ukazali, bili su presudni da zakorači u svijet novinarstva. To je bio i podsticaj da završi Pravni fakultet i da profesionalno napreduje. U svom poslu nije nailazila na rodne barijere i stereotipe. Kao barijere u profesionalnom smislu jedino prepoznaje turbulentna vremena kroz koja je prošla naša zemlja, a koja su se posebno re-

„Ženama koje planiraju da se bave novinarskim poslom, prije nego što donesu odluku da im to bude profesionalno opredjeljenje, preporučujem da izvjesno vrijeme rade u nekoj redakciji i upoznaju sve dobre i loše strane novinarstva, jer će tako najbolje razumjeti šta ih očekuje i da li su spremne za velika odricanja, dinamiku i stresan način života, ali i kreativan i zanimljiviji od mnogih drugih.“

flektovala na novinarsku profesiju – jer njena profesija sa sobom uvijek nosi društvenu odgovornost.

Najveće ostvarenje i satisfakcija Vesni predstavlja to što joj novinarski posao i rad u medijima, pružaju priliku da bude direktan učesnik u mnogim velikim događajima i pruži pomoć u nevolji. Zahvaljujući Vesninoj jasnoj viziji, medijska kuća koju ona vodi, učestvovala je i bila pokretač mnogih humanitarnih akcija. *„Možda je posljednja bila i najveći uspjeh, kada je u vremenu ekonomske krize i drastičnog pada standarda, u akciji Radio Bara, sakupljeno preko 20.000 eura za liječenje naše male sugrađanke Adeline Begzić, teško povrijeđene u saobraćajnom udesu. S obzirom na moć i uticaj medija u javnosti, novinari su u prilici da značajno pomognu lokalnoj zajednici“.*

Jedan od najvećih stereotipa vezanih za ovaj posao jeste da su dobri novinari oni koji su provokativni, prodorni, drski i koji tragaju za aferama i skandalima, pravdajući se istraživačkim novinarstvom. Novinari bi svakako

Savjet za žene:

„Dobra strategija je ključ uspjeha. Besprekoran plan i priprema za svaki dan! Agenda sa dobro osmišljenim svakim korakom. Jako je važan i rad na sebi. Konstantan. Unapređenje vlastitih resursa. Čitanje, čitanje, poznavanje stranih jezika“.

trebalo da otkrivaju i ukazuju na negativnosti i boljke društva, ali nikako da preuzimaju ulogu sudije ili tužioca. *„Dobra novinarka nije ona koji nameće svoje mišljenje, već koja urađenim tekstom, prilogom ili emisijom, obrađenom sveobuhvatno, konsultujući sve strane ili aktore događaja, navede javnost da sama donese ispravan sud“.*

Vesna ističe da je novinarstvo profesija bez radnog vremena, zahtijeva cjelodnevnu pripravnost, a vrlo često i cjelodnevni angažman, pa je potrebno puno napora uložiti da bi se sačuvao privatni život. Zbog toga smatra da bi žene koje žele da se bave ovim pozivom trebalo prvo da volontiraju, ili ako su u mogućnosti da odrade praksu u nekoj redakciji (npr. dok studiraju) da bi se upoznale sa onim što ih očekuje kada se jednom odluče za profesionalnu karijeru u novinarstvu.

Rušite stereotipe

*Sanja Tripković-Đurnić
trenerica AK „Sanja“*

Sanja Tripković-Đurnić je rođena 14.05.1977. godine. Udata je i majka je troje djece. Fakultet je završila u Novom Sadu i stekla zvanje diplomirana trenerica atletike. U Baru je osnovala atletski klub „Sanja“ u kojem sada radi kao trenerica.

Ljubav prema sportu, a naročito prema atletici podstakla je Sanju da se bavi ovim zanimanjem. Atletikom je počela da se bavi sa 9 godina i kao takmičarka je bila veoma uspješna. „Kao i u svim sferama društva tako i u sportu tj. atletici postoje stereotipi i predrasude o ulogama muškarca i žena. Sjećam se da sam sa nekih 15 godina prisustvovala jednom sastanku AK MORNARA. Na sastanku se govorilo upravo o meni, mojoj karijeri i o tome šta i kako treba uraditi kako bih nastavila sa sjajnim rezultatima. Bila sam pionirka i tek sam počela sa osvajanjem medalja na prvenstvima Jugoslavije. Na sastanku su došli do zaključka da je pogrešno ulagati u mene, jer sam žensko, i time potvrdili da je sport tradicionalno posmatran kao muški segment društva. Srećna sam što sam uspjela da srušim stereotip koji je vladao tada u atletici i dokazala, kako tada kao uspješna atletičarka tako i sada kao uspješna trenerica, da i žene treba, i mora da budu ravnopravne sa muškarcima“, navodi Sanja.

Brojnim nagradama na međunarodnim takmičenjima Sanja je doprinijela lokalnoj zajednici. Kao članica reprezentacije Jugo-

Savjet za žene:

“Dovoljno je da vjerujete u svoje sposobnosti jer ćete biti sigurni u sebe onoliko koliko to sebi dopustite. Budite hrabre i uporne u ostvarenju svoga cilja.”

slavije predstavljala je svoj grad i državu na međunarodnim takmičenjima. Bila je prvakinja Balkana na 400m prepone, učesnica Evropskog i Svjetskog prvenstva za juniore. Dva puta za redom bila je najbolja sportistkinja Bara.

Po završetku fakulteta počela je da radi kao trenerica u Atletskom klubu „Mornar“ iz Bara. Smatra da svaki čovjek na putu ka uspjehu nailazi na bezbroj prepreka. Jedna od barijera koju je Sanja uspješno savladala jeste pokušaj pojedinih ljudi da joj poslije odlaska iz AK „Mornar“ onemoguće dalji rad u atletici. Međutim, upravo taj momenat Sanji je predstavljao prekretnicu u karijeri jer je osnovala svoj atletski klub „Sanja“ Bar. Klub se u 2013. godini pokazao kao najuspješniji atletski klub u Baru i Crnoj Gori u kategoriji pionira i pionirki, a takođe ima i seniorsku reprezentativku Crne Gore, perspektivnu sportistkinju i nekoliko rekorda Crne Gore. Sanja smatra da je ovo najbolji mogući način predstavljanja i promovisanja svog grada kroz postizanje vrhunskih rezultata.

Tajna Sanjinog uspjeha je, prije svega, u ljubavi prema poslu kojim se bavi, želji za uspjehom, dobroj organizaciji i velikoj podršci porodice. Najveće ostvarenje za nju predstavlja to što je poslije uspješne atletske karijere završila fakultet, udala se i postala majka troje djece. *„Trenerski posao je jako zahtjevan i pored svih obaveza koje ima jedna žena i majka, traži naporan rad kako na stazi, tako i van nje“*, ističe Sanja.

EKONOMIJA I ODRŽIVI RAZVOJ

Brojna istraživanja pokazuju da su žene u biznisu u prosjeku odgovornije, analitičnije, preciznije i posvećenije od muškaraca. Žene u biznisu su više sklone timskom radu, više brinu o međuljudskim odnosima, spremnije su za kompromise i bolje razumiju interese različitih zainteresovanih strana, uravnoteženije su u analizi upravljanja rizicima, manje sklone riziku i preciznije su kod planiranja poslovanja. U prosjeku su i obrazovanije od svojih muških kolega, međutim, na rukovodećim pozicijama u biznisu, zastupljene su mnogo manje nego muškarci. Pitanje odnosa žena i privrednog razvoja obradili smo detaljno i statistički u drugom dijelu publikacije. Nesumnjivo smo mogli zaključiti da je učešće žena u privrednom razvoju neophodno za razvoj društva kao i za pristupanje evropskim i svjetskim tokovima. U ovom dijelu ćemo se osvrnuti na žene koje su uspjele da pomjere granice u predominantno muškom svijetu i da postanu direktorice, vlasnice, menadžerke, poljoprivrednice. U nastavku su priče žena koje su podijelile svoja iskustva sa nama.

Pomjerite granice svojih mogućnosti

Vera Leković
preduzetnica, vlasnica agencije
„Royal Human Resources & Training
Consultancy“ doo

Gospođa Vera Leković je diplomirana ekonomistkinja sa dugogodišnjim iskustvom stečenim u turizmu i hotelijerstvu. U decembru 2009. godine je ostala bez posla, nakon čega je kao jedina nezaposlena članica Asocijacije poslovnih žena, odlučila da započne sopstveni biznis. Decembra 2010. je otvorila turističku agenciju „Royal Club Travel“ u Podgorici.

Činjenica da trenutne okolnosti u turizmu ne idu u prilog razvoju agencijskog poslovanja, a istovremeno se bilježi velika deficitarnost i potreba za stručnim kadrom, podstakla je Veru da osnuje agenciju za posredovanje pri zapošljavanju, praktičnom osposobljavanju i edukativnom usavršavanju u oblasti turizma i hotelijerstva.

Agencija Royal Human Resources & Training Consultancy DOO je osnovana 2012. godine sa sjedištem u Baru i licencirana je od strane Ministarstva rada i socijalnog staranja Crne Gore. Agencija zapošljava četiri stalna radnika i tri saradnika-konsultanta sa kojima je, za kratko vrijeme uspjela da razvije posao i napravi dobru poslovnu saradnju, posebno sa poznatim

„U dosadašnjem radu, nažalost, nijesam bila pošteđena niti jedne barijere koja je prepoznata i evidentirana u okviru ženskog preduzetništva i teško je izdvojiti neku koju sam lakše i lagodnije prevazišla. Mogu samo reći da mi najteže pada pomanjkanje razumijevanja i povjerenja u ženski biznis. No i ta barijera i sve ostale se mogu prevazići na isti način, upornošću i istrajavanjem u poslu.“

hotelskim brendovima u Ujedinjenim Arapskim Emiratima. To je omogućilo mladim ljudima da unaprijede svoja znanja i iskustva, a takođe da steknu i nova internacionalna. Do sada je, posredstvom RHR agencije, upućeno na rad u Ujedinjene Arapske Emirate više od 30 aplikanata, a trenutno čeka ugovor više od 50 mladih ljudi, koji uglavnom imaju diplomu fakulteta za turizam i hotelijerstvo.

Veliki doprinos ovom značajnom i odgovornom poslovnom poduhvatu dala je Verina kćerka Lucija, koja od 2010. godine, nakon završenih studija u Švajcarskoj, radi za Marriott hotele u Dubaiu. Posebnu satisfakciju Vera nalazi u činjenici da značajan broj mladih ljudi, kako iz Crne Gore, tako i iz regiona, vidi u tome veliki izazov i mogućnost za stvaranje dobre i uspješne karijere.

Ključni momenat u Verinoj preduzetničkoj karijeri bio je sastanak Asocijacije poslovnih žena, na kojem je odlučila da započne sopstveni biznis i otvori turističku agenciju u Podgorici. Poznanstvo i druženje sa jakim i uspješnim ženama preduzetnicama stvorilo joj je želju i potrebu da bude dio tog tima i da doprinese razvoju ženskog preduzetništva.

Vera svojim najvećim ostvarenjem u dosadašnjoj karijeri smatra uspostavljanje saradnje i potpisivanje prvih ugovora sa hotelima u Ujedinjenim Arapskim Emiratima, a zatim i sa fakultetom za hotelski menadžment The Emirates Academy u Dubaiu čiji je Recruitment Agent.

Postignuti su značajni rezultati, kako u broju saradnika u Ujedinjenim Arapskim Emiratima, tako i u broju mladih i kvalitetnih ljudi koji traže i koriste usluge RHR agencije. Takođe, s obzirom na to da Bar, sa svojom lukom, zauzima posebno mjesto u okviru turističke ponude Crne Gore, Vera smatra veoma značajnim svoje angažovanje na poboljšanju kvaliteta ljudskih resursa u toj oblasti. Ovo potvrđuje i činjenica da su studenti Univerziteta „Mediteran“ Fakulteta za turizam iz Bara pokazali veliko interesovanje da rade i praktično se usavršavaju u poznatim hotelskim brendovima koji se nalaze u jednoj od najatraktivnijih svjetskih destinacija – Dubaiu.

Ravnotežu između poslovnog i privatnog života Vera postiže dobrim organizovanjem, istrajavanjem u poslu i nesebičnim druženjem i saradnjom sa ljudima u biznisu i od povjerenja. Veoma joj je važna podrška porodice koja je uzajamna. Kada su djeca u pitanju i njihova karijera Vera na stvari gleda malo šire u odnosu na prosjek. Smatra da je u društvu veoma izražen stereotip vezan za otpor roditelja prema namjeri i odluci ženske djece da se školuju i grade svoju karijeru u inostranstvu, a posebno u Ujedinjenim Arapskim Emiratima. Prevazilaženju tog stereotipa je značajno doprinijela svojim ličnim primjerom roditelja koji je usmjerio i podržao svoju djecu na putu sticanja internacionalnog znanja i iskustva kroz školovanje i rad u inostranstvu, prevashodno u Dubaiu.

„Tajna mog uspjeha je kreativnost, ljubav i posvećenost porodici, poslu, prijateljima i saradnicima, posebno mladim ljudima iz oblasti turizma i hotelijerstva.

Moj savjet za žene je...

Uspjeh vaše konkurencije je i vaš uspjeh i istovremeno šansa da budete drugačije i bolje.“

I vaš hobi može da preraste u uspješan biznis - budite hrabre, pokažite šta umijete i možete

Gordana Mijović
*preduzetnica, vlasnica szr „Dekupaž
studio“ i direktorica
JPU „Vukosava Ivanović-Mašanović“*

Gospođa Gordana Mijović je po struci nastavnica predškolskog vaspitanja, a po funkciji već niz godina direktorica JPU „Vukosava Ivanović-Mašanović“. Volonterski obavlja funkciju predsjednice opštinske organizacije Crvenog krsta u Baru, a njena velika ljubav i hobi iz kojeg je razvila sopstveni biznis je dekupaž tehnika. Gordana je majka troje odrasle djece, a od svih uloga najmilija joj je uloga bake. Nakon završenog školovanja i obavljanja vaspitačkog posla nekih desetak godina, pred njom je postavljen izazov da li prihvatiti funkciju direktora u jednoj tako složenoj djelatnosti kao što je organizacija i vođenje rada predškolske ustanove. „S obzirom na to da volim izazove u životu i ovaj sam prihvatila i već 20 godina vodim moju ustanovu. Takođe, jedan od velikih izazova za mene je bilo i ostvarivanje onog što mi leži u duši, a to je bavljenje kreativnim radom kao dobar pandam za moju osnovnu profesiju. Ja sam našla svoj plus i minus koji zajedno u meni čine osobu koja se ostvarila u onim segmentima koje sam željela“, ističe Gordana.

„Tajna mog uspjeha je postavljanje vizije i sopstvenog cilja i velika upornost da se dođe do toga bez obzira na koliko poteškoća nailazili. Veoma je teško napraviti prije svega granicu, a onda i uspostaviti balans između privatnog i poslovnog života. Meni je to uspjelo zahvaljujući velikom razumijevanju moje porodice jer, mnogo sam vremena „ukrala“ od svoje djece i porodice uopšte, uvijek od njih imam pruženu ruku za bilo kakvu vrstu pomoći i njihov komentar i buket ruža poslije svakog mog uspjeha daju mi snagu da istrajem u svemu“.

Pred svima postoje barijere u datim momentima. U profesionalnom angažmanu barijera joj je bila nepoznavanje kolektiva i usaglašavanje njene vizije rukovođenja sa vizijom kolektiva. Međutim, nada se da je to usaglašavanje postigla jer njen kolektiv sada važi za vrijedan i uspješan koji pomjera granice u profesionalnom smislu. Što se tiče razvijanja njenog hobija, bavljena dekupaž tehnikom, najveća barijera koja se ispriječila bila je, prije svega, Gordanina dilema da li je dobro to što radi i da li će biti prihvaćena u sredini u kojoj bitiše. Iskustvo je pokazalo da je dilema bila neosnovana i da su pozitivni komentari pokrenuli točak stvaranja u još većoj mjeri. Ključni motiv za pretvaranje hobija u pravi sopstveni biznis je bio konkurs za najbolji biznis plan kod BSC Bar, kada je odlučila da aplicira i kada je njen biznis plan ocijenjen kao dobar, pa su se otvorile nove mogućnosti za regulisanje pravnog statusa njenog dotadašnjeg hobija. Produkt toga je nastanak samostalne zanatske radnje „Dekupaž studio“ koja sad uspješno opstaje na tržištu.

Što se tiče stereotipa na polju Gordaninog kreativnog rada, najoriginalniji se tiče komentara pojedinih koji kažu za njen unikatni rad da su u pitanju novi „skupljači prašine“, „a onda kada dobijete mogućnost da objasnite proces rada u dekupažu i kada ti isti vide koliko je to zahtjevan i dugotrajan proces, onda dobijete pohvalu da ste stvorili malo umjetničko djelo“.

„Moj savjet svim ženama bi bio da budu prije svega hrabre da pokažu ljudima oko sebe šta sve mogu i da dovoljno mnogo žele ono što su pred sobom postavile kao cilj i uspjeh je zagarantovan“.

Gordana smatra da je njeno najveće ostvarenje u ličnom smislu što je rodila i odgojila troje djece koji su sada već odrasli ljudi i koji su „našli svoje mjesto pod suncem“, a u profesionalnom smislu uvažavanje prije svega njenog kolektiva i nje kao dobre rukovoditeljke i vizionarke, kao i prepoznavanje „Dekupaž studija“ kao pionira u Crnoj Gori u svijetu dekupaža. Najveće zadovoljstvo joj predstavlja kad je na ulici prepoznaju djeca i njihovi roditelji uputivši joj iskren osmjeh i topao pozdrav.

Pokretačka snaga leži u nama samima

Mirjana Babić
preduzetnica, vlasnica szr „Olivmont“

Gospođa Mirjana Babić je po struci ekonomistkinja. Udata je, ima supruga i troje djece, veoma je aktivna u društvenom životu. Živi na selu, voli prirodu i ona joj je glavna inspiracija i izvor njenih ideja.

Mirjanina porodica posjeduje nekoliko stotina maslina i proizvodi djevičansko maslinovo ulje. Tokom godina bavljenja maslinarstvom, uočila je da je za proizvođača maslinovog ulja najteži dio realizacija gotovog proizvoda jer je otkup maslinovog ulja neorganizovan, a veleprodajne cijene su niske. Ova činjenica je podstakla da razmišlja u pravcu proizvodnje nekog proizvoda od maslinovog ulja i tako je došla na ideju da oživi i osavremeni proizvodnju prirodnih sapuna od maslinovog ulja. Svoj biznis je registrovala uz podršku Biznis centra iz Bara. Shvatila je da pri samom pojavljivanju na tržištu mora paziti na svaki detalj i naći način da zadobije povjerenje kupaca. Za kratko vrijeme morala je izgraditi imidž ozbiljne i kvalitetne preduzetnice. Znala je da nema puno vremena da se dokazuje i da nema

„Mnoge kao izgovore za nesposobnost za započinjanje sopstvenog biznisa navode niz stvari tipa: ne mogu jer nemam novca, imam porodicu, malo djetete... no opet, sve je stvar odluke i izbora, htjeli mi to priznati ili ne. Nažalost, najlakše je prebaciti odgovornost na drugoga, ali tako to ne ide, ako stvarno želite postati preduzetnica. Imati sopstveni biznis znači prije svega da prodajemo sebe, dakle, mi smo te koje moramo prvo izgledati profesionalno, zatim vjerovati u vlastiti proizvod, nakon toga poznavati i prodajne i prezentacijske vještine.“

previše prostora za greške. U svoj biznis uključila je i porodicu. Postavila je dobre temelje za samostalnu zanatsku radnju „Olivmont“ i sapun od maslinovog ulja.

Danas je već uveliko prepoznatljiva širom zemlje i regiona. Ljubav prema poslu, težnja za stalnim usavršavanjem i stvaranje kvalitetnog proizvoda uspješno su valorizovani pozivom da u okviru obilježavanja nedjelje preduzetništva učestvuje na sajmu preduzetništva u Briselu 2010. godine, gdje je primila nagradu kao jedna od najboljih preduzetnica iz Crne Gore. U okviru sajma kreirana je i brošura „Tajne uspjeha“ u kojoj je Mirjanin originalni proizvod predstavljen kao primjer tradicionalnog načina proizvodnje koji ne šteti prirodnom okruženju. Ovaj momenat smatra i prelomnom tačkom u razvoju svog biznisa. Pored navedenog učešća na briselskom sajmu, prelomna tačka u njenoj karijeri bila je i saradnja sa kompanijom Aman Resort, koja upravlja hotelima na Svetom Stefanu. Zadovoljni korisnici koji imaju visoke kriterijume podstakli su je da nastavi sa proizvodnjom što kvalitetnijih proizvoda. Mirjana je redovni posjetilac sajmova na kojima osim svojih proizvoda, prezentuje i svoj grad Bar. Takođe, ona otkupljuje maslinovo ulje od svojih mještana i time doprinosi njihovom ekonomskom napretku. Kao jedan od stereotipa navodi mišljenje da je njen proizvod samo sapun za higijenu. Uspjela je da dokaže da on može biti mnogo više. Sapun u sebi može da nosi mnogo karakteristika jednog kraja i između ostalog, može da bude i originalan suvenir. Tako je sapun Olivmont-a ubrzo nosio oznaku „crnogorski suvenir“ i kao takav bio sastavni dio poklona posjetiocima raznih nacionalnih događaja. Sapuni firme „Olivmont“ raširili su svoj miris sve do Rusije, pa i Tajvana i Južnoafričke Republike.

Mirjana navodi da je jedna od najvećih barijera u poslovanju Olivmonta nelojalna konkurencija. Naime, pojavljuju se ljudi koji proizvode sapune kod kuće od nekvalitetnih sirovina i bez adekvatne deklaracije. Njihovi proizvodi su zbog toga mnogo jeftiniji. Inspeksijske

službe još ne obraćaju pažnju na to, a Mirjana smatra da loš način proizvodnje šteti i njoj i dotičnim proizvođačima i lokalnoj zajednici. Ovu barijeru ona prevazilazi što boljom promocijom svojih proizvoda i edukacijom kupaca o samom proizvodu, kao i poklanjanjem dosta uzoraka tako da tržište može da uoči razliku u kvalitetu.

Tajna Mirjaninog uspjeha je želja za učenjem i razmjenom iskustava. Krajem 2011. godine pozvana je da učestvuje u realizaciji projekta „Nacionalna mreža mentora za žene preduzetnice u Crnoj Gori“. Kao jedna od mentorki, nesebično je dijelila svoja znanja i iskustva i motivisala druge preduzetnice za razvoj biznisa i uspješno vođenje poslovanja. Članica je Asocijacije poslovnih žena Crne Gore, Udruženja žena preduzetnica Crne Gore, i Udruženja žena Jadransko-jonske inicijative. Mirjana smatra da je za uspješan biznis veoma značajno povezivanje sa drugim preduzetnicima, jer na taj način dolazi do razmjene ideja i unapređenja poslovanja.

Savjet za žene:

„Neka vas vodi ideja, a ne želja za zaradom. Pokušajte da otkrijete u čemu ste najbolje. Ako ne uspijete odmah pokušajte opet kada nađete pravu stvar za vas i ne dajte da vas iko zaustavi. Godine nisu važne. Ne imitirajte druge. Pokušajte da budete originalne.“

Mala tajna velikog uspjeha – obećajte manje, a dajte više

*Milanka Đuranović i Biljana Dabić
suvlasnice turističke agencije „Ave tours“*

Profesionalno opredjeljenje gospođe Milanke Đuranović je turizam. Dvadesetak godina radi u turističkoj privredi. Na početku, kao i veći dio radnog angažmana bila je zaposlena u turističkoj agenciji koja je poslovala na teritoriji nekadašnje Jugoslavije, što je dragocjeno iskustvo. Nakon nekoliko godina rada u drugim privrednim oblastima, otvorila se mogućnost kojoj je uvijek stremila, pa se Milanka vratila radu u turizmu i u jednoj turističkoj agenciji se po poslovnim zamislima zbližila sa kolegicom, Biljanom Dabić, novinarkom koja godinama radi dva posla. Spojile su poslovne ambicije, znanje, iskustva i zajednički došle na ideju da otvore sopstvenu agenciju. Stečeno znanje i godine iskustva danas primjenjuju u privatnoj agenciji – „Ave tours“, koju su u partnerstvu otvorile prije četiri godine.

Od vremena opredjeljivanja za buduće zanimanje Biljana je htjela biti novinarka. „*Lakoća izražavanja, izoštravanja percepcija za ono što vas zanima, stalni podstrek da ste u toku, potrebe za novim saznanjima i dinamika posla, karakterišu novi-*

*„Oba posla imaju svoje izazove, mislim da ću pisati dok me ima, a privatni biznis hoće da ste stalno u radnoj kondiciji i na kraju nosi suštinsku istinu – imate koliko zaradite te ne zavisite od drugih.“
Biljana Dabić*

nara, a suštinski te karakteristike su u skladu sa mojom prirodom“, ističe Biljana. Uz višegodišnje izvještavanje za dnevne novine, Biljana je pet godina radila za specijalizovane časopise za turizam u Crnoj Gori i regionu, što joj je omogućilo da spozna ovu privrednu djelatnost iz više uglova. Rad u turističkoj agenciji, koji je takođe doživljavala kreativnim, dinamičnim i unosnim, podstakao je da započne privatan biznis. „Uz potrebnu praktičnost i jaku volju da obezbijedim egzistenciju, ne odričem se teze da je život najbolji reditelj. Život je izrežirao da godinama radim dva posla, istina, ne samo zbog moje ambicije već i zbog statusa samohrane majke. U vrijeme kad su se životni troškovi povećavali odrastanjem moje djece koja su tada bila na pragu studija, vlasnici turističke agencije u kojoj sam radila odlučili su da zatvore poslovnicu u Baru. Malo prije tog neugodnog čina u epilogu zatvaranja poslovnice, na scenu mog poslovnog života kročila je Milanka Đuranović, moja saradnica. Odlučile smo da naš posao gradimo zajedno uz znanje i iskustvo koje imamo te smo osnovale preduzeće IN - Bar, u okviru kojeg radi turistička agencija Ave tours. Ne volim plagijate, ali zbilja i nama su godine počele januarom što i nije karakteristično vrijeme za otvaranje turističke agencije na primorju. Ta bura zatvaranja agencije u kojoj smo obje radile, nas dvije je podstakla, dala nam je, kako se to često čuje na balkanskim prostorima, vjetar u leđa da započnemo sopstveni biznis“, navodi Biljana.

Započinjanje privatnog biznisa nije došlo tek odjednom kao ideja, jer tome su prethodile analize, savjeti, kalkulacije... „Svaki ozbiljan posao, po meni je, veoma neozbiljno počinjati „slučajno“. Pobornik sam smislenosti i posvećenosti“, ističe Biljana. Čak i dok su radile u agenciji čiji je vlasnik bilo treće lice, Milanka i Biljana su razmišljale o ovoj ideji i o njenim prednostima i manjkavostima. Spremne su bile i na tzv. loše strane privatnog biznisa.

„Barijera uvijek ima, ali svaka savladana prepreka je vid pobjede. Trenutno pri vrhu piramide barijera je ekonomska kriza koja rezultira opštom nelikvidnošću pa je uz posao koji radite potrebna paralelna „gimnastika misaonog sistema“ da premostite tuđa dugovanja koja u normalnim uslovima asposlutno ne bi trebalo ni da budu predmet analize. Ipak, nažalost, najveća barijera su neuki i površni ljudi koji sopstveno neznanje pokrivaju „frustracijama“ i promašajima u poslu koji obavljaju, što se negativno manifestuje u našem sistemu. U bilo kojoj djelatnosti zadovoljstvo je naići na profesionalce koji su znalci svog posla.“
Biljana Dabić

„Prva barijera koju u privatnom poslu treba da prebrodite sami sa sobom je da nemate radno vrijeme. Kad je turisti, klijentu turističke agencije potrebna avio karta, hotelski smještaj – ne gledam koliko je sati. Naravno, u praksi ne zavisi sve od turističke agencije - ali stalozhenost i istrainost uvijek se na kraju isplate. Volja i upornost donose uspjeh“
Milanka Đuranović

Savjet za žene:

„Radite posao koji volite. Ako se bavite nečim što vas ne ispunjava stremite ka poslu koji želite - želje se i ispunjavaju. Budite optimistični, ali nemojte izlaziti iz realnih okvira.“
Milanka Đuranović

Ove dvije preduzetnice vole rad u turističkoj agenciji, smatraju ga kreativnim, dinamičnim i zanimljivim. Sa radnog mjesta, zbog prirode posla komunicirate sa ljudima širom svijeta, dogovarate putovanja, organizujete turističke ture. Onda vam dođu zadovoljni turisti, puni lijepih iskustava koja kao da i sami proživljavate. Rad u turističkoj agenciji oplemenjuje i otvara nove spoznaje kroz upoznavanje sa mnogim ljudima. „Lijepo je kad ste u mogućnosti da poznatim, ali i nepoznatim ljudima preporučite kako i gdje da provedu odmor, čime da upotpune svoje ljetovanje, zimovanje, slobodne dane, a njihovo zadovoljstvo prenosi pozitivnu energiju na mene. S druge strane, najveće ostvarenje što se poslovnog angažmana tiče je da u današnje vrijeme možete da živite od svoga rada“, ističe Milanka. Kao majke svojim najvećim ostvarenjem smatraju svoju djecu, i srećne su što su zahvaljujući sopstvenom poslovnom poduhvatu, naporu i radu, u mogućnosti da ih školuju i izvedu na pravi put i što uveliko doprinose pristojnom životu svojih porodica. „Kad se hoće, sve se može. Srećna sam što imam podršku i razumijevanje moje porodice, a ta ravnoteža je upotpunjena jer u kancelariji nema napetosti već ima dogovora i kolegijalnog nadopunjavanja“, navodi Milanka, dok Biljana ističe da joj je u uspostavljanju ravnoteže između poslovnog i privatnog života mnogo pomoglo što radi poslove koji imaju „klizno radno vrijeme“ i ostavljaju mogućnost rada kod kuće pa joj se, kako kaže, puno puta dogodilo da se paralelno sa pisanjem reportaže „krčka ručak“. Samo ispunjavanje misije rada u turističkoj agenciji smatraju doprinosom lokalnoj zajednici – približavanje turističke ponude, kulture i sadržajnosti lokalne zajednice turistima. Sa druge strane sugrađanima omogućavaju da upoznaju svijet na lagodniji način, jeftinije otputuju, organizuju njihov boravak u željenoj destinaciji... Biljana svoj doprinos u polju novinarstva vidi u mogućnosti informisanja javnosti i bilježenja svih važnih događaja koji svjedoče o vremenu u kojem živimo i čine hroniku određenog prostora.

Savjet za žene: „Ništa nije skupo kao uraditi pogrešnu stvar! Ulaganje u znanje ne može biti pogrešna investicija, a treba znati prepoznati i od koga možete naučiti. Sve odluke prije nego što se ostvare treba da prođu kroz sito razmišljanja. U uređenijim sistemima ljudi promijene nekoliko poslova tokom radnog vijeka. Imajte smjelosti i razvijajte vještine da stvorite sistem u kojem ćete raditi ono što volite i od čega možete da živite. Da bi to postigli, radite na sebi svaki dan jer vrijedite onoliko koliko znate“.

„Tajna našeg uspjeha: Djelotvorne vrline koje svi mi imamo, treba prepoznati i razvijati u cilju postizanja boljeg. Kad shvatite da je lanac jak koliko i njegova najslabija karika, spoznale ste važan segment poslovanja u turizmu koji se bazira na timskom radu. Autoritet se ne nameće već stiče, mišljenja i sugestije se razmatraju i često uvažavaju. Dobri i pouzdani saradnici, međusobno povjerenje, rad i red stabilni su temelji za uspjeh. Mala tajna velikog uspjeha u turizmu - obećajte manje, dajte više“.

Vjeruj u sebe i ništa ne može da te demoralise

Danica Dada Dobrković
preduzetnica, vlasnica računovodstvene
agencije „DADA“

Gospođa Danica Dobrković rođena je u Lovćencu 1949. godine. Osnovnu školu i gimnaziju završila je u Baru. Filozofski fakultet u Beogradu, odsjek Pedagogija, smjer Andragogija (vaspitanje i obrazovanje odraslih) upisala je 1968 godine. Sticajem okolnosti poziv koji je voljela kao mlada nije bio njen životni poziv. Poslije dvije godine studija i upisa treće odlučila je da napusti studije i da se vrati u svoj rodni Bar. U tom periodu njenog života prioritet je dala vraćanju svojim korijenima i osnivanju porodice. Smatra da je povratak u Bar bio i prelomni momenat u njenom životu. Imala je samo 21 godinu, napustila je studije, udala se i započela bračni život sa suprugom koji takođe nije radio. Situacija u kojoj se našla, razočaranje roditelja koji su od nje očekivali da prvo završi školovanje, pa tek onda da se posveti porodici, natjerali su je da dokaže na sopstvenom primjeru „da i mladi ljudi mogu da rade i da sami stvaraju uslove za sopstveni život“. Ubrzo nakon povratka, 1972. godine zaposlila se u „Stambeno komunalnom preduzeću“ kao knjigovotkinja. Ovo je bilo vrijeme kada nije bilo računara ni naprednijih kalkulatora tako da je u knjigovodstvu sve rađeno ručno. Bitno je bilo voljeti i umjeti raditi sa brojevima. Nikada nije razmišljala o knjigovodstvu kao svom životnom pozivu, međutim kroz rad veoma je zavoljela svoj posao i uspjela da se ostvari u njemu. Pored rada u državnom preduzeću, kada je stekla dovoljno uslova za to, započela je svoj privatni biznis i registrovala računovodstve-

Savjet za žene
„Imajte cilj i vjerujte u sebe“!

nu agenciju „Dada“. Odluku o osnivanju privatnog biznisa donijela je zajedno sa porodicom – razlog je bio činjenica da su ona i njen suprug htjeli da obezbijede djeci sve ono što oni nisu imali kada su bili mladi.

U tom periodu Danica je bila jedna od rijetkih žena koje su započinjale privatni biznis i često je nailazila na stereotipe poput mišljenja da neko ko radi u državnom preduzeću ne treba da ima privatnu firmu jer „dovoljno zarađuje za hleb“. Bila su to drugačija vremena. Barijere i stereotipe poput ovog brzo je prevazilazila jer je ambiciozna i u privatnom životu i u poslovnom. Uvijek se vodila motom da vjeruje u sebe i da ništa ne može da je demoralise.

U periodima kada je radila dva posla njen rad je iziskivao velika odricanja tako da danas svojim najvećim ostvarenjem smatra to što je uspjela da održi skladan porodičan život i da odgoji dva sina koji su postali porodični ljudi. Za Danicu je porodica ključni faktor uspjeha. Sa porodicom je donosila značajne odluke; od nje je dobijala podršku i pomoć kada joj je to bilo potrebno. Smatra da je veliku ulogu u održavanju skladnosti u svom životu odigralo njeno ispravno uspostavljanje ravnoteže između privatnog i poslovnog života. „Privatan život je nešto što treba odvojiti od poslovnog. Dan kada vam ne ide na poslovnom planu, nikada nemojte unijeti preko praga vašeg doma i obrnuto“, kaže Danica.

Svoj doprinos lokalnoj zajednici davala je uvijek kroz pošten odnos prema zajednici, promociju grada u kojem živi i kroz, kako se to u knjigovodstvenom žargonu kaže „uredno plaćanje obaveza“. Trudi se da svoj odnos prema poslu: tačnost, preciznost, savjesnost u radu prenese i na svoje zaposlene i na svoje klijente. Uvijek nesebično pruža podršku i savjete mladim ljudima koji žele da steknu iskustvo i da rade da bi obezbijedili sebi bolji život.

Danas poslije toliko godina rada Danica vodi uspješan biznis u kojem je kvalitet njenog posla najbolja preporuka za klijente, a zadovoljstvo njenih zaposlenih potvrda da je uspjela da prenese svoje znanje i ljubav prema poslu na druge. Nakon mnogo godina, i dalje se uspješno bori protiv stereotipa pošto je penzionerka, a i dalje se bavi privatnim biznisom. Sada, na stereotipe ne gleda kao na barijere već kao na situacije koje uvijek rješava na zanimljiv način. Svima koji žele da se ostvare na polju privatnog biznisa poručuje da postave svoj cilj i da vjeruju u sebe - tada će doći i uspjeh!

Snaga je u porodičnom biznisu

Vesna Orlandić
preduzetnica, vlasnica „IN SPE“ doo

Gospođa Vesna Orlandić rođena je u Baru 21.03.1959. godine. Ima dva sina: Srđana i Nikolu, i ćerku Milicu. Sa suprugom Vlastimirom otvorila je 1992. godine preduzeće IN SPE doo Bar. Preduzeće uspješno posluje već 22 godine. Porodica je potpuno angažovana u radu, tako da i Vesnina djeca sa završenim fakultetima rade u porodičnom preduzeću i doprinose daljem napredovanju posla. IN SPE doo je poznata kao jedina proizvodna firma u Crnoj Gori sa EU organskim sertifikatom, nacionalnim organskim sertifikatom i nosilac je HACCP standarda i ISSO 22000.

Vesna se u mladosti bavila sportom, i forsirala zdrav način života, što je sve u određenom smislu uticalo na njeno kasnije opredjeljenje za bavljenje poslom koji je usko vezan za prirodu — berba, otkup, prerada divljeg organskog bilja, meda i ostalih pčelinjih proizvoda i proizvodnja gotovih organskih proizvoda na bazi ovih sirovina. Osoba koja je najviše uticala na nju da uđe u ovakav vid proizvodnje i otvori biljnu apoteku Bio shop ELIKSIR 1992. (u periodu različitih previranja u tadašnjoj državi, koji nije bio ni malo lak) bio je Vesnin suprug. Početak ovakvog vida rada i proizvodnje bio je tada dosta neprepoznatljiv. Međutim, upornost, veliki rad i konstantno održavanje kvaliteta uticali su da proizvodi postanu prepoznatljivi kako na domaćem, tako i na inostranom tržištu. Brend firme IN SPE doo – proizvod prirode je zaštićen u zavedenju za intelektualnu svojinu, kao

„Najveće ostvaranje mi predstavlja srećna, uspješna porodica, i kao rezultat toga uspješna porodična firma“.

i proizvodi koje nudi. Vesnina porodica se sama borila za opstanak i nije poklekla ni kada je bilo najteže.

Ključni momenat u daljem razvoju poslovanja bila je pozitivna povratna informacija tržišta na proizvode IN SPE-a i reklama potrošača od „usta do usta“. U svom

Savjet za žene:

„Nemojte se predati, budite borbene i spremne na mnogo prepreka i teskoća u radu, a upornost i istrajnost će donijeti uspjeh“.

poslovanju Vesnu je najviše motivisalo dobijanje nagrada i priznanja na međunarodnim sajmovima (Novi Sad, BIOFEST Subotica, Ženeva) i povećanje obima proizvodnje, kao i prepoznavanje mlađih članova porodice u ovom poslu. IN SPE doo zapošljava 10 radnika, a postoji tendencija daljeg zapošljavanja. Na brojnim međunarodnim sajmovima Vesna je predstavljala ne samo firmu, već i grad i državu iz koje dolazi. Potrudila se i da se njeni proizvodi izdvoje od ostalih sličnih na tržištu upravo dobijanjem organskog sertifikata EU i HACCP i ISSO 22000. Tajna Vesninaog uspjeha su blagodeti porodičnog biznisa jer smatra da se sve može u okviru porodice dogovoriti i uspjeti kad svi članovi ujedine trud, vještine i znanje.

Od stočarstva se može živjeti

*Voska Stefanović
poljoprivrednica*

Voska Stefanović ima 60 godina. Živi u Sutomoru i bavi se uzgojem koza. Voli životinje i brigu o njima. Voskina porodica se tradicionalno bavila stočarstvom u manjem obimu, a Voska je kao mlađa radila niz sezonskih poslova. U trenutku kada je shvatila da posao koji radi u manjem obimu za potrebe obezbjeđenja mliječnih i mesnih namirnica za domaćinstvo, može da proširi i za potrebe tržišta i na taj način značajno prihoduje i obezbijedi sebi i porodici bolji život, a uz to još bude „samoj sebi gazda“, odlučila je da se ozbiljno posveti ovom pitanju. Sa druge strane, osjećala se sigurnom jer bi radila nešto u čemu već ima iskustva, samo puno ozbiljnije, u većem obimu i sa jasnim ciljem koji bi je vodio. Analizirajući prihod domaćinstva i nivo na koji bi obim proizvodnje podigla, zaključila je da uz veliko zalaganje u ovom poslu čovjek može biti zadovoljan i finansijski obezbijeđen. Sada Voska proizvodi ekološku i zdravu hranu – kozji sir, mlijeko i meso. Počela je sa uzgojem četiri koze, a onda je postepeno povećavala brojku u stadu i sada ono broji sedamdeset koza. S obzirom na činjenicu da su joj se djeca osamostalila i da imaju svoje poslove i porodice, u poslu joj pomaže jedino jetrva. Njih dvije vrijedno rade i obavljaju sve poslove vezane za uzgoj koza, te proizvode kozje mlijeko, sir i meso. Voska je na vrijeme razmišljala o plasmanu mliječnih i mesnih proizvoda, i s obzirom na konkurenciju u Baru, i bolji stan-

„Posao kojim se bavim jeste zahtjevan i težak, ali volja i upornost se na kraju isplate i rezultati vas svakako usreće“.

dard u susjednom gradu, Budvi, odlučila je da Budva bude njeno glavno tržište. Glavni kupci su joj ugostitelji u Budvi i nema problema sa realizacijom proizvoda. Zadovoljna je profitom koji ostvaruje, posebno u toku sezone.

Interesantna je činjenica da se Voska nikada nije zaduživala, već je za potrebe proširenja stada koristila sopstvenu ušteđevinu, stečenu uglavnom ovim istim poslom. Kao nezgodan trenutak u toku godina bavljenja uzgojem koza navodi situaciju u kojoj je grom udario u njeno stado i usmratio nekoliko koza. Povodom ove prirodne nepogode, dobila je simboličnu pomoć, i nastavila dalje. Voska smatra da lokalnoj zajednici doprinosi samom proizvodnjom i ponudom ekološke, zdrave hrane. Tajna njenog uspjeha je ljubav prema poslu koji radi i veliko zalaganje. Ovaj posao iziskuje konstantnu brigu, dopuštajući jedino da vas neko zamijeni u poslu na neko vrijeme jer stvari koje se moraju obaviti ne mogu da čekaju. *„Ali ako ste spremni na to, volite to što radite, i svjesni ste da je posao samo vaš i da ga sami kreirate i sopstvenim odlukama i radnjama vodite, uspjeh će vas sigurno nagraditi“*, ističe Voska.

Budite aktivne u društvu i pomognite svojoj porodici i lokalnoj zajednici

*Senada Ramušević
poljoprivrednica*

Gospođa Senada Ramušević živi u Ostrosu. Poljoprivredom se bavi od male na, za potrebe porodice. Udata je i ima dvoje djece. Uzgaja povrće, kestenje, masline, odnosno, sve ono što je karakteristično i što uspijeva u njenom kraju, a bavi se i stočarstvom, uzgojem krava i ovaca. Pored navedenog, Senada je veoma umješna u heklanju, što predstavlja njen hobi koji upražnjava u svakom slobodnom trenutku. Izrađuje tzv. ostroški vez koji svojim izgledom dovoljno govori o trudu i vremenu posvećenom njegovoj izradi.

Veoma je komunikativna, društvena, vedra i aktivna. Predsjednica je nedavno osnovane nevladine organizacije preko koje u saradnji sa drugim ženama iz Ostrosa planira da promoviše domaće proizvode i rukotvorine. Iako skromno ističe kako „*nije završila neke škole*“, Senada je i vrlo ambiciozna. Pohađala je obuke za računarske vještine i radionicu izrade suvenira dekupaž tehnikom, u kojoj se uspješno pokazala. Već nakon same radionice, pripremala je proizvode izrađene pomoću tek savladane tehnike za sajam rukotvorina. I uz podršku Biznis centra je iste promovisala na sajmu rukotvorina u Baru i u Podgorici. Planira i ubuduće da prati sajmove i druge manifestacije i preko njih promoviše trud svojih ruku i svoj kraj. Uvidjela je značaj uključivanja u razne projekte i programe za podršku, pa je u sklopu jednog bila u studijskoj posjeti Banja Luci i Sarajevu. Cilj posjete bio je upoznavanje sa ženskim biznisima i razmjena iskustva. Tom prilikom, zajedno sa ostalim učesnicama obišla je fabrike koje proizvode ulje od bundeve, čips od jabuke, plastenike organske hrane i sl.

S obzirom na to da Senada potiče iz kraja u kojem su posebno ukorijenjena konzervativna shvatanja, prema njoj su u početku pokazivali nepovjerenje, međutim, nije marila za ovo već je koristila prilike da proširi svoje vidike. Nije bilo tipično za ženu sa sela da pohađa obuke i da odlazi na studijske posjete, te da zajedno sa ostalim ženama osniva nevladinu organizaciju, i pred otvorenom sjednicom odbornika istupa sa određenim zahtjevima i bori se za svoja prava. Ubrzo je i lokalna zajednica uvidjela prednosti ovakvih aktivnosti. Njen angažman doprinio je boljoj informisanosti lokalnih organa o potrebama žena iz Krajine kao i o novim načinima da se unaprijedi život u Ostrosu.

Bavljenje poljoprivredom i stočarstvom je u tradiciji Ostrosa, pa je i Senada ovo prihvatila kao jedini izbor. Međutim, smatra da je život u gradu puno ugodniji i svoja dva sina usmjerava u pravcu školovanja i života u urbanijoj sredini, samo iz praktičnih razloga kao što su daljina, slaba saobraćajna komunikacija, problem sa vodosnabdijevanjem i slično. Za sebe kaže da se ipak u ovakvom načinu života i svojoj djelatnosti pronašla, a tek da bi bilo puno bolje kada bi Ostros imao organizovani javni prevoz do grada i više vode. Tada bi i svoju proizvodnju mogla podići na viši nivo i zadovoljiti potrebe šireg tržišta, te je i jednostavnije realizovati. Senada razmišlja ne samo o ličnim perspektivama, već i o interesu ostroške zajednice i ističe: „Kada bi infrastruktura bila bolja rado bi se povezale sve žene iz ovog kraja i zajedno vrijedno radile jer se naši pojedinačni radovi u ovim uslovima posebno ne isplate“. Svim ženama poručuje da budu aktivne u društvu, vjeruju u svoje sposobnosti i da se same bore za svoja prava i ciljeve jer nagrada onda mora uslijediti.

Publikacija „Žene koje pomjeraju granice – primjeri dobre prakse u opštini Bar“ dio je projekta „Osnažene žene – bogatije društvo“ koji implementira Biznis start centar Bar u saradnji sa opštinom Bar i Ministarstvom za ljudska i manjinska prava Crne Gore. Cilj ove publikacije je da predstavi žene koje svojim aktivnostima pomjeraju granice na društveno-političkom, kulturno-obrazovnom i ekonomskom polju u opštini Bar.

Izrada publikacije finansirana je uz podršku američkog naroda kroz 2013 DEMOCRACY COMMISSION SMALL GRANTS, U.S. Embassy Podgorica, Public Affairs Section.